

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
 НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 Кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації

КЛІНІЧНА ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА

(назва навчальної дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА навчальної дисципліни

підготовки	магістр (назва рівня вищої освіти)
галузі знань	1202 Фармація (шифр і назва галузі знань)
спеціальності	8.12020101 Фармація, 5.0 р.н. для іноземних студентів та студентів з країн СНД, денна форма навчання (код і найменування спеціальності)
освітньої програми	— (найменування освітньої програми)
спеціалізації (й)	— (найменування спеціалізації, за наявності)

2017 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» спеціальності 8.12020101 Фармація, магістр, для іноземних студентів та студентів з країн СНД, денна форма, 5.0 р.н., освітньої програми _____ спеціалізації (й) _____ для студентів 4-5 курсів.

Розробники: Зупанець І.А., завідувач кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ, Заслужений діяч науки і техніки України, д.мед.н., професор
Пропіснова В.В., доцент кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ, к.фарм.н.

(вказати ПІБ авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ.

Протокол від «01» вересня 2017 року № 1

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Зупанець І.А.
(прізвище та ініціали)

Робоча програма схвалена на засіданні профільної методичної комісії з біомедичних дисциплін НФаУ.

Протокол від «01» вересня 2017 року № 1

Голова комісії

_____ (підпис)

Зупанець І.А.
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Клінічна фармація — інтегративна прикладна наука, що поєднує фармацевтичні і клінічні аспекти лікознавства, головним завданням якої є створення надійних теоретичних основ і методологічних підходів щодо раціонального застосування лікарських препаратів.

Дисципліна «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є обов'язковою та закладає основи теоретичних знань та практичних навичок в області клінічної медицини та клінічної фармакології, аналізу та корекції лікарської терапії, здійснення вибору найбільш раціональних лікарських препаратів (ЛП) та їх комбінацій для конкретного хворого, сприяє формуванню умінь застосовувати знання з клінічної фармації в професійній діяльності при здійсненні фармацевтичної опіки.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є принципи раціонального застосування ліків, шляхи профілактики побічної дії, підходи до фармацевтичної опіки.

Міждисциплінарні зв'язки. Дисципліна «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» базується на вивченні студентами біології з основами генетики, фізіології та анатомії людини, мікробіології з основами імунології, патологічної фізіології, біологічної хімії, фармакології, лабораторної діагностики, фармакотерапії з фармакокінетикою, а також блоку хімічних дисциплін та технології ліків й інтегрується з цими дисциплінами.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 315 годин 10,5 кредитів ЄКТС.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка спеціалістів-провізорів, які б володіли достатнім обсягом теоретичних знань та практичних навичок для проведення разом з лікарем роботи по забезпеченню максимально раціональної лікарської терапії у конкретного хворого, а також для здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів в аптеці.

Основними **завданнями** навчальної дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є:

- засвоєння загальної синдромології та симптомології найбільш поширених захворювань в клініці внутрішніх хвороб;
- засвоєння ознак основних симптомів, які можуть лікуватися за допомогою безрецептурних ЛП в межах концепції самолікування (нежить, головний біль, діарея тощо);
- засвоєння ознак основних синдромів, які потребують обов'язкового втручання лікаря;
- вивчення загальних принципів діагностики та методології диференціальної діагностики захворювань внутрішніх органів, засвоєння загальних принципів інтерпретації результатів обстеження хворого;
- засвоєння загальної методології та принципів вибору ЛП для ефективною та безпечною лікарської терапії, враховуючи функціональний стан хворого та фармакологічні особливості ЛП;
- вивчення факторів ризику розвитку та клінічних проявів побічної дії ЛП та їх комбінацій, засвоєння основних підходів до зниження побічної дії ЛП при призначенні їх конкретним хворим;
- засвоєння принципів оцінки ефективності та профілю безпеки застосування конкретних фармакологічних груп та ЛП;
- засвоєння основних принципів симптоматичної лікарської терапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;
- засвоєння принципів та придбання навичок здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів при лікуванні безрецептурними та рецептурними ЛП;
- придбання навичок отримання, аналізу та подання інформації про фармакологічні властивості ЛП, тобто проведення консультаційної роботи про ЛП серед медичних працівників та різних верств населення;

- засвоєння принципів медичної деонтології, етичних норм поведінки провізора в клініці, взаємовідносинами провізора та лікаря, провізора та хворого;
- ознайомлення з основними видами медичної документації та методами клінічного обстеження хворих.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Дисципліна «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» забезпечує набуття здобувачами освіти *компетентностей*:

загальні

ЗК 1. Здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо.

ЗК 2. Прагнення до збереження навколишнього середовища, дотримання та пропагування здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність вчитися і бути сучасно навченим, вибору стратегії спілкування, здатність працювати в команді.

ЗК 4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професії, вміння застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 5. Здатність до адаптації та дії у новій ситуації, формування духу підприємництва, здатність виявляти ініціативу.

ЗК 8. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

фахові

КФ 1. Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.

КФ 15. Здатність здійснювати моніторинг ефективності та безпеки застосування населенням лікарських засобів згідно даних щодо їх клініко-фармацевтичних характеристик, а також суб'єктивних ознак та об'єктивних клінічних, лабораторних та інструментальних критеріїв обстеження хворого.

КФ 16. Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів згідно з фізико-хімічними, фармакологічними характеристиками, біохімічними, патофізіологічними особливостями конкретного захворювання та фармакотерапевтичними схемами його лікування.

КФ 17. Здатність здійснювати домедичну допомогу хворим та постраждалим у екстремальних ситуаціях; проводити санітарно-просвітницьку роботу серед населення з метою профілактики поширених захворювань.

КФ 18. Здатність здійснювати консультивання та фармацевтичну опіку під час вибору та відпуску безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен *знати*:

- основи деонтології, етики спілкування з медичним персоналом, хворими;
- основні клінічні симптоми і синдроми найбільш поширених захворювань;
- підходи до медикаментозного лікування найбільш поширених захворювань;
- характерні клінічні симптоми найбільш розповсюджених захворювань, що вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- перелік захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування, та характерні для них клінічні прояви;

- основні принципи симптоматичної лікарської терапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;
- особливості брендівих і генеричних ЛП; вимоги до генеричних ЛП;
- клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП різних фармакологічних груп, в тому числі комбінованих ЛП;
- вплив фізико-хімічних властивостей на фармакокінетичні та фармакодинамічні властивості ЛП;
- принципи взаємодії ЛП в організмі хворого;
- переваги та недоліки тієї чи іншої лікарської форми конкретних ЛП різних фармакологічних груп;
- методи та критерії оцінки клінічної ефективності ЛП основних фармакологічних груп;
- клінічні прояви можливих побічних ефектів різних ЛП, засоби корекції та профілактики;
- принципи класифікації ЛП на рецептурні і безрецептурні та критерії відбору ЛП для включення їх у категорію безрецептурних;
- алгоритм вибору оптимального безрецептурного ЛП для лікування захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;
- обов'язки та ступінь відповідальності провізора (фармацевта) за ефективність лікарської терапії при здійсненні фармацевтичної опіки.

вміти:

- дотримуватися правил фармацевтичної етики та деонтології; вирішувати комплекс задач, що пов'язані з взаємовідношеннями між лікарем та хворим;
- ідентифікувати відомі лікарські засоби за допомогою міжнародної, торгової, хімічної назви щодо їх віднесення до певної фармакологічної та фармакотерапевтичної групи;
- користуватися нормативною і довідковою літературою по лікарських препаратах;
- визначати необхідні для порівняння характеристики лікарських препаратів та проводити порівняльну характеристику лікарських засобів з урахуванням хімічної будови, механізму дії та фармакологічних властивостей на підставі даних літератури та супроводжуючої документації;
- здійснювати збір лікарського анамнезу у хворого;
- здійснювати разом з лікарем в конкретній клінічній ситуації вибір оптимальних лікарських препаратів в кожній фармакологічній групі, їх лікарської форми, дози та шляхів введення враховуючи особливості їх фармакодинаміки та фармакокінетики, їх взаємодії з одночасно або раніш призначеними ліками, їжею та ін.;
- на ґрунті клінічного діагнозу, враховуючи індивідуальні особливості хворого (стать, вік, наявність супутніх захворювань) здійснювати аналіз лікарських призначень та їх корекцію;
- визначати взаємозв'язок фізико-хімічних властивостей з фармакокінетичними та фармакологічними параметрами лікарських засобів (біодоступність, шлях введення, можливість проникнення через гісто-гематичні бар'єри тощо);
- враховуючи фармакологічні властивості ліків та особливості клінічної патології, визначати основні види можливої взаємодії (фізичної, хімічної, фармакологічної, фармакодинамічної) лікарських препаратів для оптимізації комбінованої терапії. Виявляти несумісність лікарських препаратів за їх фізико-хімічними фармакологічними та біофармацевтичними властивостями;
- здійснювати в разі необхідності разом з лікарем заміну одного лікарського препарату іншим;
- визначати модулюючий вплив їжі на фармакокінетичні та фармакологічні властивості лікарських засобів (час та кількість всмоктування, тривалість дії, шлях виведення, можливість прояву небажаної дії та ін.);

- визначати переваги та недоліки тієї чи іншої лікарської форми конкретних лікарських препаратів різних фармакологічних груп з урахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних та фармакологічних особливостей лікарського засобу, а також анатомо-фізіологічних особливостей хворого (вік, стать, фізичний стан та ін.);
- враховуючи індивідуальні особливості людини (вік, стать, маса тіла, важкість захворювання, суміжна патологія та ін.) розраховувати разові, добові та курсові дози з використанням нормативної документації;
- інтерпретувати вказівки лікаря, що стосуються можливої взаємодії лікарських препаратів, призначених хворому враховуючи історію розвитку хвороби, клінічний діагноз, стан хворого та результати його лабораторних аналізів;
- здійснювати консультації хворих та лікарів з питань використання лікарських препаратів;
- визначати серед відвідувачів аптеки категорію осіб, що вимагають обов'язкової консультації лікаря та осіб, у яких можливе проведення самолікування;
- надавати рекомендації щодо вибору безрецептурних лікарських засобів для симптоматичного лікування: печії, закрепи, діареї, метеоризму, дисбіозу, нежиті, болю в горлі, кашлю, підвищеної температури тіла, головного болю, болю в м'язах, болю в суглобах, астенії, диссомнії, тривожних станів, місцевих порушень кровообігу, травматичних уражень шкіри (опіків, обморожень, порізів, саден, забиття, подряпин), інфекційних уражень шкіри (акне, герпес, мікози), а також профілактики застуди;
- здійснювати фармацевтичну опіку пацієнтів, консультувати лікарів та хворих з питань раціонального використання безрецептурних препаратів різних фармакологічних груп: прояви клінічної дії, спосіб і час приймання, взаємодія з їжею та ін.;
- інформувати лікарів про всі випадки нераціонального вживання лікарських засобів.
- заповнювати форму реєстрації побічної дії.

володіти:

- методами пошуку, збору, аналізу, інтерпретації та надання медичної інформації, збору лікарського та алергологічного анамнезу;
- комунікативними технологіями.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Обсяг у годинах					усього
	ІФ, СНД					
	денна форма, 5.0 р.н.					
	у тому числі					
	л	пз	сем	лаб	с.р.	
<i>1</i>	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Змістовий модуль 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Клінічна фармація в ревматології, пульмонології						
Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики	20	1	9			10
Тема 2. Клінічна фармація в ревматології	20	2	9			9
Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології	20		9			11
Разом за змістовим модулем 1	60	3	27			30
Змістовий модуль 2. Клінічна фармація в кардіології, нефрології						
Тема 4. Клінічна фармація в кардіології	31	4	15			12
Тема 5. Клінічна фармація в нефрології	22	2	9			11
Разом за змістовим модулем 2	53	6	24			23
Підсумковий модульний контроль	7		3			4
Усього годин	120	9	54			57
Модуль 2						
Змістовий модуль 3. Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології, гематології, ендокринології, алергології						
Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології	20	2	8			10
Тема 7. Клінічна фармація в гепатології	20	2	8			10
Тема 8. Клінічна фармація в гематології	20	2	8			10
Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології	20	2	8			10
Тема 10. Клінічна фармація в алергології	20	2	8			10
Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки	2	2				
Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	4	4				
Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	4	4				
Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови	2	2				
Разом за змістовим модулем 3	112	22	40			50
Підсумковий модульний контроль	8		4			4
Усього годин	120	22	44			54
Модуль 3						
Змістовий модуль 4. Загальні положення фармацевтичної опіки. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування різних порушень самопочуття (1-й цикл)						
Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки	7		4			3
Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	8		6			2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування розладів травлення	8		6			2
Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування болю голови	7		4			3
Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	4	1				3
Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	3	1				2
Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	4	2				2
Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	4	1				3
Разом за змістовим модулем 4	45	5	20			20
Усього годин	45	5	20			20
Змістовий модуль 5. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування різних порушень самопочуття (2-й цикл)						
Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	4			4		
Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	2			2		
Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	4			4		
Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	2			2		
Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для декретованого контингенту відвідувачів аптек	5	1		4		
Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів	2	1				1
Тема 21. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для усунення та профілактики вітамінної недостатності	2	1				1
Тема 22. Клініко-фармацевтичні аспекти використання антибактеріальних ЛПІ у клініці внутрішніх хвороб	2	1				1
Тема 23. Взаємодія ЛПІ із їжею та алкоголем	2	1				1
Разом за змістовим модулем 5	25	5		16		4
Підсумковий модульний контроль	5			2		3
Усього годин	30	5		18		7
Усього годин за дисципліну	315	41	118	18		138

5. Зміст програми навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Клінічна фармація в ревматології, пульмонології

Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики

Зміст клінічної фармації та її завдання. Зв'язок клінічної фармації із суміжними дисциплінами. Роль клінічної фармації в системі фармацевтичного освіти. Світовий досвід розвитку клінічної фармації. Етика та деонтологія в медицині та фармації. Деонтологічні аспекти взаємовідносин провізор-лікар, провізор-хворий, провізор-відвідувач аптеки. Роль провізора в проведенні раціональної лікарської терапії, підвищенні її ефективності та безпеки.

Визначення понять «хімічна назва», «міжнародна непатентована назва», «торгова назва» ЛП. Оригінальні (брендові) і генеричні ЛП – визначення поняття, переваги та недоліки, вимоги до генеричних ЛП. Сучасна концепція самолікування. Безрецептурні (ОТС-препарати). Роль провізора в системі самолікування. Поняття про фармацевтичну опіку.

Основні види медичної документації: амбулаторна карта хворого, історія хвороби стаціонарного хворого, лист лікарських призначень.

Вступ до клінічної фармакології. Види лікарської терапії. Клінічні аспекти фармакодинаміки, фармакокінетики ЛП, визначення понять «клінічний ефект», «побічна дія». Сучасні методи оцінки фармакологічної дії ЛП у клінічній фармакології. Клінічна ефективність ЛП. Вибірковість дії ЛП, її клінічне значення. Фактори, які впливають на клінічну ефективність ЛП. Особливості організму людини (фізіологічні особливості, вікові періоди, наявність супутньої патології та т.ін.), які впливають на фармакокінетику та фармакодинаміку ЛП. Сучасні методи контролю терапевтичної дії ЛП. Клініко-фармакологічні проби. Поняття «широта терапевтичної дії», «терапевтичний індекс», «мінімальна», «максимальна», «курсова» доза в клінічній фармакології. Принципи контролю ефективності та безпеки застосування ЛП. Значення клінічних і лабораторно-інструментальних методів обстеження хворих як критеріїв ефективності та безпеки лікарської терапії. Методичні підходи до вибору адекватних методів контролю ефективності призначених ЛП різних фармакологічних груп.

Лікарський моніторинг, його значення. Терапевтичний і токсикологічний моніторинг; значення для клінічної практики.

Взаємодія ЛП при комбінованому застосуванні: види взаємодії (фармацевтична, фармакокінетична, фармакодинамічна) і характер прояву взаємодії (антагоністичний, синергістичний – потенціювання, сумація, адитивний, сенситивний). Клінічні прояви взаємодії ЛП. Комбіновані ЛП, їх переваги та недоліки.

Класифікація видів побічної дії ЛП (патогенетична, за характером виникнення, прогнозуванням, локалізацією проявів, за характером перебігу, ступеню важкості). Механізми виникнення та методи прогнозування можливого розвитку негативного впливу ЛП. Залежність негативного впливу від дози, шляху та режиму введення. Поняття про токсикодинаміку та токсикокінетику ЛП. Клінічні прояви негативного впливу ЛП. Основні небажані феномени при прийомі ЛП (феномен «рикошету», толерантність до терапії, лікарська залежність і т.ін.). Поняття про плацебо. Плацебо-ефектори. Негативні плацебо-ефектори як група ризику розвитку побічної дії ЛП.

Вплив ЛП на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб. Типові зміни в загальному аналізі крові, сечі, біохімічному аналізі крові при застосуванні різних ЛП. Шляхи можливого впливу ЛП на лабораторні показники: хімічна та фармакологічна інтерференція. Вплив ЛП на результати функціональних проб. Небажані наслідки хибного тлумачення результатів лабораторних досліджень. Шляхи зменшення впливу ЛП на результати клініко-лабораторних досліджень. Роль провізора в підвищенні діагностичної цінності клініко-інструментальних методів обстеження хворих.

Профілактика виникнення та шляхи корекції негативного впливу ЛП. Роль провізора в зменшенні небажаної дії ЛП.

Лікарський (медикаментозний) анамнез: визначення поняття, правила та методика збору, значення для підвищення ефективності лікарської терапії.

Психологічні аспекти взаємовідносин між провізором (фармацевтом) і пацієнтом. Комплаєнс. Фактори, які впливають на комплаєнтність пацієнтів під час лікарської терапії, шляхи підвищення комплаєнтності. Поняття «якість життя» стосовно до пацієнтів із хронічними захворюваннями та порушеннями самопочуття. Вплив ЛП на тривалість життя, прогноз життя і якість життя хворих. Значення фармацевтичної опіки для поліпшення якості життя хворих і стану здоров'я населення.

Належна клінічна практика – міжнародні правила та стандарти проведення клінічних випробувань ЛП. Фази та види клінічних випробувань. Етичні аспекти та законодавчі акти, які регулюють проведення клінічних досліджень. Роль провізора в проведенні клінічних випробувань ЛП.

Тема 2. Клінічна фармація в ревматології

Симптоми і синдроми при основних системних захворюваннях сполучної тканини та обмінно-дистрофічних захворюваннях суглобів: біль у суглобах і м'язах, ранкова скутість, деформація суглобів, кільцеподібна еритема, симптом «метелика», вугроподібний сип, лихоманка, тофуси, хорея, суглобовий синдром, синдром Рейно, недостатність функції суглобів, подагрична атака.

Системні захворювання сполучної тканини та обмінно-дистрофічні захворювання суглобів, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (остеоартроз, подагра, остеопороз; ревматизм /гостра ревматична лихоманка, хронічна ревматична хвороба серця/, системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит, системна склеродермія*). Порушення функціонального стану опорно-рухової системи, які хворий може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора.

Підходи до медикаментозного лікування захворювань опорно-рухової системи.

Біцилінопрофілактика та біцилінотерапія в лікуванні гострої ревматичної лихоманки та хронічної ревматичної хвороби серця.

Клінічна фармакологія стероїдних і нестероїдних протизапальних ЛП; базисних протизапальних ЛП (похідних хіноліну, цитостатиків, препаратів золота), у тому числі ЛП, які пригнічують проліферацію сполучної тканини.

Клінічна фармакологія коректорів метаболізму сполучної тканини (хондропротекторів), препаратів урикозуричної дії; ЛП, які впливають на структуру та мінералізацію кісткової тканини (препаратів кальцію та т.ін.).

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань опорно-рухової системи. Спільне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях опорно-рухової системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан суглобів (хондротоксичні ЛП).

Побічна дія ЛП, які застосовуються для лікування захворювань опорно-рухової системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Поняття про НПЗП-гастропатії. Синдром Рея.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються для лікування захворювань опорно-рухової системи (м'які лікарські форми та розчини для внутрішньосуглобового введення), їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії при лікуванні захворювань опорно-рухової системи.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з патологією опорно-рухової системи, які одержують ЛП за призначенням лікаря. Безрецептурні ЛП, які використовуються при суглобовому та м'язовому болі.

* – вивчається в обсязі визначення поняття.

Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології

Симптоми і синдроми при захворюваннях органів дихання: кашель, задишка, біль у грудній клітці, лихоманка, ціаноз, синдром бронхообструкції, синдром дихальної недостатності.

Захворювання дихальної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (пневмонія, гострий бронхіт, хронічний бронхіт, бронхіальна астма, хронічні обструктивні захворювання легенів /хронічний обструктивний бронхіт, емфізема легенів*, хвороба дрібних дихальних шляхів курців*/, плеврит*, бронхоектатична хвороба*, абсцес легенів*). Порушення функціонального стану органів дихання, які хворий може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань органів дихання.

Клінічна фармакологія антимікробних ЛП, які використовуються при захворюваннях органів дихання (пеніцилінів, цефалоспоринів, карбапенемів, макролідів, фторхінолонів). Підходи до раціонального вибору АБ ЛП при захворюваннях органів дихання.

Клінічна фармакологія бронходилататорів (β_2 -адреноміметиків, холінолітиків, похідних ксантину).

Клінічна фармакологія муколітичних, відхаркувальних, протикашльових ЛП центральної та периферичної дії.

Клінічна фармакологія глюкокортикостероїдів (системних, інгаляційних), стабілізаторів мембран тучних клітин.

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань органів дихання. Спільне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях органів дихання; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються при захворюваннях дихальної системи, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять негативну дію на стан органів дихання.

Комбіновані ЛП для лікування бронхообструктивного синдрому.

Побічна дія ЛП, які застосовуються для лікування захворювань дихальної системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при лікуванні захворювань дихальної системи (аерозольні дозовані та порошкові інгалятори, спейсери, небулайзери і т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в пульмонології.

Принципи фармацевтичної опіки при симптоматичному лікуванні порушень функції органів дихання. Безрецептурні ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування порушень функції органів дихання.

Змістовий модуль 2. Клінічна фармація в кардіології, нефрології

Тема 4. Клінічна фармація в кардіології

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях серцево-судинної системи: задишка, ортопноє, акроціаноз, серцебиття, біль голови, больовий синдром, синдром пережованої кульгавості, набряковий синдром, дисліпопротеїнемія, артеріальна гіпертензія.

Захворювання серцево-судинної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (атеросклероз, ішемічна хвороба серця /стенокардія, інфаркт міокарда, кардіосклероз*/), есенціальна артеріальна гіпертензія, симптоматичні артеріальні гіпертензії, гіпертонічний криз, хронічна серцева недостатність, порушення серцевого ритму). Підходи до медикаментозного лікування захворювань серцево-судинної системи.

Клінічна фармакологія антиангінальних і гіпотензивних ЛП: нітратів і нітратоподібних ЛП, β -адреноблокаторів, антагоністів кальцію, блокаторів периферичних α -адренорецепторів, гіпотензивних ЛП центральної дії, інгібіторів ангіотензинперетворюючого ферменту, блокаторів рецепторів ангіотензину II, діуретиків.

* – вивчається в обсязі визначення поняття.

Клінічна фармакологія гіполіпідемічних ЛП (інгібіторів редуктази ГМГ-КоА, похідних фіброевої кислоти, нікотинової кислоти і її похідних).

Клінічна фармакологія антикоагулянтів, антиагрегантів, фібринолітиків.

Клінічна фармакологія ЛП, які поліпшують мозковий кровообіг; ангіопротекторів і антиоксидантів; ЛП метаболічної дії.

Комбіновані ЛП для лікування артеріальної гіпертензії.

Клінічна фармакологія серцевих глікозидів, неглікозидних позитивних інотропних агентів. Проблема ефективності та безпеки застосування серцевих глікозидів. Клінічні прояви інтоксикації серцевими глікозидами, її лікування та профілактика.

Клінічна фармакологія антиаритмічних ЛП.

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань серцево-судинної системи. Спільне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях серцево-судинної системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять негативну дію на стан серцево-судинної системи.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в кардіології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються в кардіології (ретардні, з модифікованим вивільненням діючої речовини), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в кардіології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих кардіологічного профілю, які одержують ЛП за призначенням лікаря. Безрецептурні ЛП, які використовуються в кардіології.

Тема 5. Клінічна фармація в нефрології

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів: симптом Пастернацького, больовий синдром, сечовий синдром, нефротичний синдром, набряковий синдром, синдром артеріальної ренальної гіпертензії, ренально-анемічний синдром, дізуричний синдром, синдром хронічної ниркової недостатності.

Захворювання нирок і сечовивідних шляхів, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (гострі ураження нирок: гострий пієлонефрит, гострий гломерулонефрит; хронічна хвороба нирок: хронічний пієлонефрит, хронічний гломерулонефрит; інфекції сечовивідних шляхів: гострий цистит, хронічний цистит; сечокам'яна хвороба). Ускладнення захворювань нирок: симптоматична артеріальна гіпертензія (рено-паренхіматозна та рено-васкулярна), хронічна ниркова недостатність, ренальна анемія. Підходи до медикаментозного лікування захворювань нирок і сечовивідних шляхів.

Клінічна фармакологія основних ЛП, що застосовуються для лікування інфекційних і імунотропних захворювань нирок і сечовивідних шляхів (АБ ЛП / β -лактами, фторхінолони, аміноглікози, похідні 8-оксихіноліну, нітрофурані/, стероїдні та нестероїдні протизапальні ЛП, імунодепресанти, прямі антикоагулянти, антиагреганти, уроантисептики, уролітики, спазмолітики, анальгетики, діуретики, гіпоазотемічні засоби). Підходи до раціонального вибору АБ ЛП при інфекційних захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів.

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань нирок і сечовивідних шляхів. Спільне застосування ЛП, які впливають на функцію нирок і сечовивідних шляхів; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються в нефрології, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан нирок. Вплив функціонального стану нирок на клінічну ефективність ЛП, особливості корекції режиму дозування та прийому.

Принципи лікування ускладнень захворювань нирок: застосування антигіпертензивних, дезінтоксикаційних ЛП, рекомбінантних еритропоетинів.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в для лікування захворювань сечовидільної системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в нефрології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих із захворюваннями нирок і сечовивідних шляхів. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях сечовидільної системи.

МОДУЛЬ 2

Змістовий модуль 3. Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології, гематології, ендокринології, алергології**Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології**

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях ШКТ і підшлункової залози: порушення апетиту, відрижка, печія, нудота, блювота, закріп, діарея, метеоризм; синдроми шлункової диспепсії, кишкової диспепсії, зовнішньосекреторної недостатності підшлункової залози, недостатності травлення (мальдігестії) і всмоктування (мальабсорбції), полігіповітамінозу, астеноневротичний, больовий, анемічний; дисбактеріоз.

Захворювання ШКТ і підшлункової залози, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (гастрит і дуоденіт; хронічний хелікобактерний гастрит; виразка шлунка, виразка дванадцятипалої кишки, хронічний панкреатит, диспепсія, неінфекційний гастроентерит і коліт^{*}). Ускладнення захворювань органів ШКТ: кровотеча, пенетрація, перфорація, малігнізація, стеноз, вітамін В₁₂-дефіцитна анемія. Розлади травлення, які пацієнт може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань ШКТ і підшлункової залози.

Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються при гіпоацидних станах. ЛП замісної та стимулюючої терапії.

Клінічна фармакологія антацидних і антисекреторних ЛП (антациди, селективні М₁-холінолітики, блокатори Н₂-рецепторів гістаміну, інгібітори Н⁺,К⁺-АТФази).

Клінічна фармакологія ЛП, які підвищують захисні властивості слизової оболонки шлунка та сприяють її регенерації (репаративні і гастроцитопротекторів).

Клінічна фармакологія ЛП для ерадикації *Helicobacter pylori* (АБ ЛП групи макролідів, пеніцилінів, тетрациклінів, похідних нітроімідазолу). Комбіновані ЛП.

Клінічна фармакологія ЛП, які підвищують тонус і стимулюють моторику ШКТ (агоністів ацетилхоліну, антагоністів дофамінових рецепторів), а також протиблювотних, антидіарейних і проносних ЛП.

Клінічна фармакологія поліферментних ЛП.

ЛП для усунення больового синдрому при захворюваннях ШКТ (спазмолітичні засоби).

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Спільне застосування ЛП, які впливають на функцію ШКТ і підшлункової залози; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються в гастроентерології, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан ШКТ і підшлункової залози. Вплив функціонального стану шлунка, кишечника та підшлункової залози на клінічну ефективність ЛП.

Побічна дія ЛП, які застосовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози (суспензії, гелі для прийому всередину, таблетки для розжовування, капсули з мінімікросферами та т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в гастроентерології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих гастроентерологічного профілю. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози.

Тема 7. Клінічна фармація в гепатології

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях гепатобіліарної системи: свербіж шкіри, лихоманка, асцит; больовий синдром, синдром жовтяниці, холестаза, портальної гіпертензії, печінкової недостатності, кишкової диспепсії, гепатолієнальний синдром, геморагічний синдром, лабораторні синдроми (цитолізу, холестаза, печінково-клітинної недостатності).

Захворювання гепатобіліарної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (хронічний гепатит, цироз печінки, жовчнокам'яна хвороба, хронічний холецистит). Порушення

функціонального стану гепатобіліарної системи, які пацієнт може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань печінки та жовчного міхура.

Клінічна фармакологія гепатопротекторів, холеретиків, холекінетиків, холелітолітиків, вітамінів.

Клінічна фармакологія імунодепресивних (глюкокортикостероїдів) і гіпоамонійемічних ЛП.

Клінічна фармакологія ЛП для лікування вірусних і бактеріальних інфекцій гепатобіліарної системи (α -інтерферонів, аналогів нуклеотидів; пеніцилінів, тетрациклінів, цефалоспоринів, фторхінолонів).

Клінічна фармакологія засобів дезінтоксикаційної терапії (ентеросорбентів, комбінованих інфузійних розчинів).

Клінічна фармакологія ЛП для усунення больового синдрому (міотропних спазмолітиків, М-холінолітиків).

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях гепатобіліарної системи. Спільне застосування ЛП, які впливають на функцію гепатобіліарної системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан печінки. Вплив функціонального стану печінки на біодоступність і клінічну ефективність ЛП.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в гепатології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях гепатобіліарної системи, їх клініко-біофармацевтичні особливості (комбіновані інфузійні розчини), правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в гепатології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з патологією гепатобіліарної системи. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях гепатобіліарної системи.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з патологією гепатобіліарної системи.

Тема 8. Клінічна фармація в гематології

Синдроми при основних захворюваннях кровотворної системи: циркуляторно-гіпоксичний, сидеропенічний, гематологічний, неврологічний, геморагічний, астеноневротичний.

Захворювання кровотворної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (анемії /залізодефіцитна, мегалобластна – B_{12} - і фолієводефіцитна, гемолітична/; гемобластози* /гострий лейкоз; хронічний мієлолейкоз; хронічний лімфолейкоз; еритремія/). Підходи до медикаментозного лікування захворювань кровотворної системи.

Клінічна фармакологія препаратів заліза та інших антианемічних ЛП.

Клінічна фармакологія ЛП, які стимулюють або пригнічують еритро- і лейкопоез.

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях кровотворної системи. Спільне застосування ЛП, які впливають на кровотворення; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання при наявності супутньої патології. Принципи раціонального застосування препаратів заліза та вітамінів групи В. ЛП, які чинять токсичну дію на стан кровотворної системи.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в гематології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми препаратів заліза (краплі, розчини для перорального прийому, капсули та т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в гематології.

* – вивчається в обсязі визначення поняття.

Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях ендокринної системи: полідипсія, поліфагія, поліурія, екзофтальм, зоб; синдром гіперглікемії, синдром гіпоглікемії, синдром гіпертиреозу, синдром гіпотиреозу, синдром йододефіциту.

Захворювання ендокринної системи (цукровий діабет I і II-го типу, дифузійний токсичний зоб, гіпотиреоз), які вимагають обов'язкового втручання лікаря. Характеристика ускладнень цукрового діабету (гіпо- і гіперглікемічна кома, діабетична полінейропатія, діабетична нефропатія, діабетична ретинопатія, синдром діабетичної стопи). Стани та умови (синдром йододефіциту, вагітність, період росту, проживання в ендемічно несприятливих районах), при яких припустиме застосування безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань ендокринної системи.

Клінічна фармакологія препаратів інсуліну. Підходи до раціонального вибору препаратів інсуліну. Можливі ускладнення інсулінотерапії.

Клінічна фармакологія пероральних гіпоглікемізуючих ЛП (похідні сульфонілсечовини, бігуаніди, тiazолідініони, метглітініди, інгібітори α -глюкозидази). Підходи до раціонального вибору. Взаємодія пероральних гіпоглікемізуючих ЛП з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання пероральних гіпоглікемізуючих засобів при наявності супутньої патології. ЛП, які впливають на рівень глікемії.

Принципи лікування ускладнень цукрового діабету: застосування антагоністів інсуліну, антигіпертензивних, гіполіпідемічних ЛП, ангіопротекторів, антиагрегантів, периферичних вазодиліаторів, вітамінів.

Клінічна фармакологія препаратів гормонів щитовидної залози, антитиреоїдних ЛП, препаратів йоду.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в ендокринології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях ендокринної системи, їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в ендокринології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих ендокринологічного профілю. Алгоритм дій провізора та фармацевтична опіка при відпуску ЛП для лікування йододефіциту.

Тема 10. Клінічна фармація в алергології

Симптоми і синдроми при алергозах: свербіж, гіперемія, набряк шкіри та слизових оболонок, шкірні висипання, задишка, чихання, ринорея, слезотеча, бронхоспазм, зниження артеріального тиску, тахікардія, гіпертермія; шкірний синдром, набряковий, респіраторний синдром, синдром гострої серцево-судинної недостатності, астеноневротичний синдром.

Захворювання алергічної природи (гостра та хронічна кропивниця, ангіоневротичний набряк, алергічний риніт, алергічний кон'юнктивіт, анафілактичний шок), які вимагають обов'язкового втручання лікаря. Симптоми і синдроми алергічної природи, які хворий може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування алергічних станів.

Клінічна фармакологія ЛП, які застосовуються для лікування алергозів (глюкокортикостероїдів, антигістамінних ЛП, бронходилататорів, препаратів кальцію, стабілізаторів мембран тучних клітин, агоністів α - і β -адренорецепторів). Детоксикуюча терапія.

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях алергічної природи. Спільне застосування протиалергічних ЛП; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання протиалергічних ЛП при наявності супутньої патології.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в алергології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях алергічної природи, їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в алергології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з алергозами. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях алергічної природи.

Лікарська хвороба. Відмінності від інших станів, які викликаються прийомом ЛП (передозування, інтоксикація, дисбактеріоз і ін.). Причини виникнення, основні клінічні варіанти прояву лікарської хвороби. Синдроми лікарської хвороби (синдром Лайєлла, Стивенса-Джонсона). Поліпрагмація як причина ускладнень лікарської терапії. Фармакологічна характеристика ЛП, які найчастіше викликають лікарську хворобу. Профілактика та медикаментозні підходи до усунення проявів лікарської хвороби. Роль провізора в профілактиці лікарської хвороби.

ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

МОДУЛЬ 3

Змістовий модуль 4. Загальні положення фармацевтичної опіки. Загальні положення фармацевтичної опіки. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування різних порушень самопочуття (1-й цикл)

Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки

Визначення та основні поняття фармацевтичної опіки. Місце фармацевтичної опіки в загальній системі охорони здоров'я населення. Взаємовідносини провізора (фармацевта) з іншими медичними працівниками (лікар, медична сестра та ін.) при здійсненні фармацевтичної опіки. Алгоритм здійснення належної фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки/пацієнтів провізором під час відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування безпечних для життя порушень здоров'я. Алгоритм надання провізором належної інформації про ЛП під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Практичні функції провізора (фармацевта), які необхідні для здійснення опіки (методика збору лікарського анамнезу, розробка плану моніторингу побічної дії ЛП, профілактичні заходи щодо можливого прояву побічної дії та інше).

ОТС-препарати. Критерії, на підставі яких ЛП відносять до категорії рецептурних або безрецептурних. Нормативні та законодавчі акти, які стосуються правил відпуску безрецептурних препаратів.

Поняття про генеричну і терапевтичну заміну. Компетентність провізора при виборі безрецептурного ЛП для відповідального самолікування та при здійсненні заміни безрецептурних ЛП.

Категорії проблем, які виникають у пацієнта при прийомі ЛП; проблеми, які стосуються компетенції провізора (фармацевта) і лікаря, алгоритм їх визначення.

Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди

Основні симптоми застуди (кашель, риніт, біль у горлі, лихоманка та ін.), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми застуди, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії простудних захворювань. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з симптомами застуди. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування застуди під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування застуди та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування застудних захворювань, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування застуди.

Немедикаментозні методи усунення симптомів застуди.

Підходи до профілактики простудних захворювань. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта при виборі ЛП для профілактики простудних захворювань.

Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для профілактики застуди при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів. Сучасні лікарські форми для профілактики простудних захворювань, особливості їх застосування.

Немедикаментозні методи профілактики застуди.

Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення

Основні симптоми розладів травлення (печія, запор, діарея, метеоризм, дисбактеріоз), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми розладів травлення, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії печії, запору, діареї, метеоризму, дисбактеріозу. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з симптомами розладів травлення. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування розладів травлення під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування розладів травлення та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування розладів травлення, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування розладів травлення.

Немедикаментозні методи усунення симптомів розладів травлення.

Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови

Поняття про первинний (мігрень, головний біль напруги) і вторинний (симптоматичної) біль голови. Патологічні стани та захворювання, які супроводжуються болем голови. Фактори, які сприяють розвитку болю голови.

Типи болю голови, які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми при болі голови, які вимагають втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю голови. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з болем голови. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування болю голови під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування болю голови (швидкорозчинні таблетки, капсули пролонгованої дії та т.ін.) і особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування болю голови, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування болю голови.

Немедикаментозні методи усунення болю голови.

Змістовий модуль 5. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування різних порушень самопочуття (2-й цикл)

Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю

Основні симптоми порушень функції кістково-м'язової системи (суглобовий і м'язовий біль), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми порушень функції кістково-м'язової системи, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю в м'язах і суглобах. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами порушень функції кістково-м'язової системи. Алгоритм надання провізором належної інформації про без-

рецептурний ЛП для лікування болю в м'язах і суглобах при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування порушень функції кістково-м'язової системи (креми, гелі) і особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування болю в м'язах і суглобах, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування порушень кістково-м'язової системи.

Немедикаментозні методи усунення болю в м'язах і суглобах.

Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи

Основні симптоми порушень діяльності нервової системи (тривожні стани, астенія, диссомнія), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми порушень діяльності нервової системи, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії тривожних станів, астенії, диссомнії. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами порушень діяльності нервової системи. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування порушень діяльності нервової системи під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування порушень діяльності нервової системи та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування порушень діяльності нервової системи, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування порушень діяльності нервової системи.

Немедикаментозні методи усунення симптомів порушень діяльності нервової системи.

Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри

Ураження шкірних покривів: мікротравми (порізи, садни, подряпини), термічні та хімічні ушкодження поверхневих шарів шкіри (опіки, обмороження), акне (вугрова висипка), інфекційні ушкодження (герпес губ, мікози, короста, педикульоз), себорея та ін., які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми поразок шкіри, які вимагають обов'язкового звертання до лікаря.

Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами ураження шкіри. Напрямки симптоматичного лікування уражень шкіри. Безрецептурні ЛП, які застосовуються при ураженнях шкіри. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.

Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу

Місцеві розлади кровообігу: варикозне розширення вен нижніх кінцівок, геморої. Симптоми, характерні для місцевих розладів кровообігу, які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми варикозного розширення вен нижніх кінцівок і геморою, які вимагають обов'язкового звертання до лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта зі скаргами на місцеві розлади кровообігу. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування місцевих розладів кровообігу під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування місцевих розладів кровообігу та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування місцевих розладів кровообігу, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові пе-

ріоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування місцевих розладів кровообігу.

Немедикаментозні методи усунення симптомів місцевих розладів кровообігу.

Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для декретованого контингенту відвідувачів аптек

Фармацевтична опіка як відповідальність провізора (фармацевта) за ефективність терапії ЛП перед конкретним відвідувачем аптеки/пацієнтом. Категорії населення, які потребують особливої уваги під час відповідального самолікування. Підходи до фармацевтичної опіки осіб літнього та похилого віку, підлітків, новонароджених дітей, вагітних жінок та жінок в період лактації. Фізіологічні фактори, які є причиною особливостей фармакокінетики та фармакодинаміки ЛП у вагітних. Сучасні дитячі лікарські форми, їх переваги, особливості використання. Можливий вплив ЛП на перебіг вагітності, пологів, лактацію.

Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів

Поняття по гельмінтози. «Загрозливі» симптоми при гельмінтозах, які вимагають термінового звернення до лікаря. Напрямки лікування гельмінтозів. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із гельмінтозом. Алгоритм надання провізором належної інформації про ЛП під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів при відпуску протигельмінтного ЛП.

Тема 21. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності

Патологічні стани та фактори, які сприяють розвитку вітамінної недостатності. «Загрозливі» симптоми при вітамінній недостатності, які вимагають втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби усунення та профілактики вітамінної недостатності. Алгоритм адресного вибору безрецептурного вітаміновмісного ЛП, лікарської форми та шляху введення. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для усунення та профілактики вітамінної недостатності (гелі, сиропи, краплі та т.ін.) і особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних вітаміновмісних ЛП із їжею, алкоголем; особливості їх використання у різних контингентів населення (немовлята, діти, підлітки, особи літнього та похилого віку, особи із супутньою патологією, вагітні та жінки в період лактації). Вимоги до зберігання вітаміновмісних ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності. Ознаки передозування вітамінів, шляхи її профілактики та лікування.

Тема 22. Клініко-фармацевтичні аспекти використання антибактеріальних ЛП у клініці внутрішніх хвороб

Основні принципи антибактеріальної (АБ) терапії.

Клінічна фармакологія препаратів бензилпеніциліну короткої та пролонгованої дії, напівсинтетичних пеніцилінів, цефалоспоринов, тетрациклінів, аміноглікозидів, макролідів, фторхінолонів і хіміотерапевтичних АБ ЛП інших груп. Особливості фармакокінетики АБ ЛП різних фармакологічних і хімічних груп. Профілактика антибіотикорезистентності.

Побічна дія АБ ЛП. Специфічні побічні ефекти АБ ЛП різних груп. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Комбіноване застосування АБ ЛП. Взаємодія АБ препаратів з ЛП інших фармакологічних груп. Принципи раціонального вибору АБ ЛП при захворюваннях внутрішніх органів інфекційної природи. Вибір оптимального шляху введення та режиму дозування. Умови, які впливають на клінічний ефект АБ ЛП.

Тема 23. Взаємодія ЛП із їжею та алкоголем

Взаємодія ЛП і їжі, клініко-фармакологічні аспекти взаємодії. Основні фактори, які мають значення при взаємодії ЛП і їжі. Шляхи можливого впливу їжі на фармакологічні властивості ЛП.

Клініко-фармакологічні аспекти застосування алкоголю в медицині. Клініко-фармакологічна характеристика етилового спирту. Взаємодія етанолу з ЛП. Клініко-фармакологічні аспекти хронічного вживання алкоголю.

Роль провізора та місце фармацевтичної опіки в попередженні небажаної взаємодії ЛП із їжею та алкоголем.

ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

6. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах
1	Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики	1
2	Тема 2. Клінічна фармація в ревматології	2
3	Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології	—
4	Тема 4. Клінічна фармація в кардіології	4
5	Тема 5. Клінічна фармація в нефрології	2
6	Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології	2
7	Тема 7. Клінічна фармація в гепатології	2
8	Тема 8. Клінічна фармація в гематології	2
9	Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології	2
10	Тема 10. Клінічна фармація в алергології	2
11	Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки	2
12	Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	4
13	Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	4
14	Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови	2
15	Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	1
17	Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	1
16	Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	2
18	Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	1
19	Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для декретованого контингенту відвідувачів аптек	1
20	Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів	1
21	Тема 21. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності	1
22	Тема 22. Клініко-фармацевтичні аспекти використання ЛП у клініці внутрішніх хвороб	1
23	Тема 23. Взаємодія ЛП із їжею та алкоголем	1
Усього годин		41

Плани лекцій

Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики

План:

1.1. Місце клінічної фармації в системі медико-біологічних дисциплін

1.2. Клінічна фармакологія і фармацевтична опіка, визначення понять, місце в структурі клінічної фармації

1.3. Рациональне використання ліків (переваги, хіміко-фармацевтичні аспекти, медико-біологічні аспекти, технологічні аспекти)

1.4. Клінічна фармація - основа вибору препаратів особливим групам пацієнтів

Тема 2. Клінічна фармація в ревматології

План:

2.1. Актуальність теми. Епідеміологія.

2.2. Скарги хворих з патологією кістково-м'язової системи та методи об'єктивного обстеження

2.3. Клінічні синдроми в ревматології (больовий, суглобовий, Рейно)

2.4. Характеристика дифузних захворювань сполучної тканини та обмінно-дегенеративних захворювань кістково-м'язової системи

2.5. Підходи до лікування дифузних захворювань сполучної тканини та обмінно-дегенеративних захворювань кістково-м'язової системи

2.6. Клінічна фармакологія нестероїдних та стероїдних протизапальних засобів, засобів, що пригнічують проліферацію сполучної тканини, хондропротекторів, протиподагричних засобів. Рекомендації Європейського товариства ревматологів

2.7. Фармацевтична опіка при відпуску нестероїдних та стероїдних протизапальних засобів, хондропротекторів

Тема 4. Клінічна фармація в кардіології

План:

4.1.1. Актуальність теми. Епідеміологія.

4.1.2. Скарги хворих з патологією серцево-судинної системи та методи об'єктивного обстеження

4.1.3. Клінічні синдроми в кардіології (хронічна серцева недостатність)

4.1.4. Характеристика основних захворювань серцево-судинної системи (атеросклероз, стабільна стенокардія напруги, артеріальна гіпертензія)

4.2.1. Підходи до лікування атеросклерозу, стабільної стенокардії напруги, артеріальної гіпертензії, хронічної серцевої недостатності

4.2.2. Клінічна фармакологія гіполіпідемічних, антиангінальних та антигіпертензивних засобів. Рекомендації Європейського товариства кардіологів

4.2.3. Фармацевтична опіка при відпуску гіполіпідемічних, антиангінальних та антигіпертензивних засобів

Тема 5. Клінічна фармація в нефрології

План:

5.1. Актуальність теми. Епідеміологія.

5.2. Скарги хворих з патологією нирок та сечовидільної системи та методи об'єктивного обстеження

5.3. Клінічні синдроми в нефрології (набряковий, нефротичний)

5.4. Характеристика захворювань нирок та сечовидільної системи

5.5. Підходи до лікування інфекційних та імунозапальних захворювань нирок та сечовидільної системи

5.6. Клінічна фармакологія антибактеріальних засобів. Принципи раціонального вибору протимікробного засобу. Рекомендації міжнародних нефрологічних товариств

5.7. Фармацевтична опіка при відпуску антибактеріальних засобів, рослинних уроантисептиків

Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології

План:

6.1. Актуальність теми. Епідеміологія

- 6.2. Скарги хворих з патологією шлунково-кишкового тракту та підшлункової залози та методи об'єктивного обстеження
- 6.3. Клінічні синдроми в гастроентерології (шлункової та кишкової диспепсії, мальдигестії та мальабсорбції)
- 6.4. Характеристика захворювань шлунково-кишкового тракту та підшлункової залози
- 6.5. Підходи до лікування захворювань ШКТ та підшлункової залози
- 6.6. Клінічна фармакологія засобів, які впливають на кислотність шлункового вмісту та поліферментних препаратів. Принципи раціонального застосування протимікробних засобів. Міжнародні рекомендації до лікування хелікобактер-асоційованих захворювань: положення Маастріхського консенсусу
- 6.7. Фармацевтична опіка при відпуску засобів для антихелікобактерної терапії

Тема 7. Клінічна фармація в гепатології

План:

- 7.1. Актуальність теми. Епідеміологія
- 7.2. Скарги хворих з патологією гепатобіліарної системи та методи об'єктивного обстеження
- 7.3. Клінічні синдроми в гепатології (портальної гіпертензії)
- 7.4. Характеристика захворювань печінки та жовчовивідних шляхів
- 7.5. Підходи до лікування захворювань гепатобіліарної системи
- 7.6. Клінічна фармакологія протівірусних засобів, гепатопротекторів, жовчогінних засобів. Принципи раціонального застосування гепатотропних засобів рослинного походження. Міжнародні рекомендації до лікування хронічних гепатитів та цирозу печінки
- 7.7. Фармацевтична опіка при відпуску гепатотропних засобів рослинного походження

Тема 8. Клінічна фармація в гематології

План:

- 8.1. Актуальність теми. Епідеміологія.
- 8.2. Скарги хворих з анеміями та методи об'єктивного обстеження
- 8.3. Клінічні синдроми в гематології (анемічний, сидеропенічний, гематологічний)
- 8.4. Підходи до лікування анемічних станів (ЖДА та вітамін В₁₂- і фолієводефіцитна)
- 8.5. Клінічна фармакологія залізовмісних препаратів. Міжнародні рекомендації до лікування та профілактики залізодефіцитних станів
- 8.6. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів заліза та вітамінів групи В

Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології

План:

- 9.1. Актуальність теми. Епідеміологія
- 9.2. Скарги хворих з патологією органів ендокринної системи та методи об'єктивного обстеження
- 9.3. Клінічні синдроми в ендокринології (гіпер- та гіпотиреозу, гіпер- та гіпоглікемії)
- 9.4. Характеристика захворювань щитоподібної залози та цукрового діабету
- 9.5. Підходи до лікування захворювань щитоподібної залози та цукрового діабету
- 9.6. Клінічна фармакологія інсуліну та пероральних гіпоглікемічних засобів. Принципи раціонального застосування інсуліну. Рекомендації міжнародного товариства ендокринологів
- 9.7. Фармацевтична опіка при відпуску лікарських препаратів хворим на цукровий діабет

Тема 10. Клінічна фармація в алергології

План:

- 10.1. Актуальність теми. Епідеміологія
- 10.2. Скарги хворих з алергійними захворюваннями та методи об'єктивного обстеження
- 10.3. Клінічні синдроми в алергології

- 10.4. Характеристика алергологічних захворювань реакінового типу (анафілактичний шок, кропив'янка, набряк Квінке, полінози)
- 10.5. Підходи до лікування алергологічних захворювань реакінового типу
- 10.6. Клінічна фармакологія протиалергічних засобів. Принципи раціонального застосування антигістамінних препаратів. Рекомендації міжнародного товариства алергологів
- 10.7. Фармацевтична опіка при відпуску лікарських препаратів для профілактики та лікування алергічних захворювань

Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки

План:

- 11.1. Місце фармацевтичної опіки в системі медико-біологічних дисциплін
- 11.2. Еволюція відносин лікар-пацієнт-фармацевт
- 11.3. Відповідальне самолікування та передумови його виникнення
- 11.4. Безрецептурні препарати як рухівна сила самолікування. Вимоги до ОТС-препаратів
- 11.5. Позитивні та негативні сторони самолікування

Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди

План:

- 12.1.1. Головні причини та фактори, що сприяють розвитку застуди
- 12.1.2. Загрозливі симптоми, які супроводжують біль у горлі, кашель
- 12.1.3. Загальні рекомендації щодо лікування болю в горлі, кашлю. Напрямки профілактики застуди
- 12.1.4. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських форм препаратів для симптоматичного лікування болю в горлі, кашлю
- 12.1.5. Безрецептурні лікарські препарати для лікування болю в горлі, кашлю
- 12.1.6. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для лікування болю в горлі, кашлю; засобів для профілактики застуди
- 12.2.1. Загрозливі симптоми, які супроводжують риніт, лихоманку
- 12.2.2. Загальні рекомендації щодо лікування риніту, лихоманки.
- 12.2.3. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських форм препаратів для симптоматичного лікування риніту, лихоманки
- 12.2.4. Безрецептурні лікарські препарати для лікування риніту, лихоманки. Комплексні протизастудні препарати
- 12.2.5. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для лікування риніту, лихоманки; комплексних протизастудних препаратів

Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення

План:

13. 1.1. Головні причини та фактори, що сприяють розладам травлення
13. 1.2. Загрозливі симптоми, які супроводжують печію, закріп
13. 1.3. Загальні рекомендації щодо лікування печії, закрепу
13. 1.4. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських форм препаратів для симптоматичного лікування печії, закрепу
13. 1.5. Безрецептурні лікарські препарати для лікування печії, закрепу
13. 1.6. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для лікування печії, закрепу
- 13.2.1. Загрозливі симптоми, які супроводжують діарею, метеоризм
- 13.2.2. Загальні рекомендації щодо лікування діареї, метеоризму

- 13.2.3. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських форм препаратів для симптоматичного лікування діареї, метеоризму
- 13.2.4. Безрецептурні лікарські препарати для лікування діареї, метеоризму
- 13.2.5. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для лікування діареї, метеоризму
- 13.2.6. Напрямки профілактики дисбіотичних розладів

Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови

План:

- 14.1. Головні причини та фактори, що сприяють головному болю
- 14.2. Загрозливі симптоми, які супроводжують головний біль
- 14.3. Загальні рекомендації щодо лікування головного болю
- 14.4. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських форм препаратів для симптоматичного лікування головного болю
- 14.5. Безрецептурні лікарські препарати для усунення головного болю
- 14.6. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для усунення головного болю

Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю

План:

- 15.1. Головні причини та фактори, що сприяють болю в спині, суглобах та м'язах
- 15.2. Загрозливі симптоми
- 15.3. Загальні рекомендації для лікування болю в спині, суглобах та м'язах
- 15.4. Клініко-фармацевтична характеристика лікарських форм препаратів для симптоматичного лікування болю в спині, суглобах та м'язах
- 15.5. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для лікування болю в спині, суглобах та м'язах
- 15.6. НПЗП-гастропатія: шляхи профілактики та лікування

Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи

План:

- 16.1. Причини та фактори, що сприяють розвитку тривожних станів, астенії, диссомнії
- 16.2. Загрозливі симптоми, які супроводжують тривожні стани, астенії, диссомнії
- 16.3. Загальні рекомендації щодо лікування тривожних станів, астенії, диссомнії
- 16.4. Безрецептурні лікарські препарати для лікування тривожних станів, астенії, диссомнії
- 16.5. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для лікування тривожних станів, астенії, диссомнії

Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри

План:

- 17.1. Причини та фактори, що сприяють травматичним, інфекційним та паразитарним ураженням шкіри
- 17.2. Загрозливі симптоми, які супроводжують травматичні, інфекційні та паразитарні ураження шкіри
- 17.3. Загальні рекомендації щодо лікування травматичних, інфекційних та паразитарних ураженнях шкіри
- 17.4. Безрецептурні лікарські препарати для лікування травматичних, інфекційних та паразитарних ураженнях шкіри
- 17.5. Фармацевтична опіка при відпуску препаратів для лікування травматичних, інфекційних та паразитарних ураженнях шкіри

Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу

План:

- 18.1. Варикозне розширення вен нижніх кінцівок: фактори, що сприяють, стадії, класифікація, ускладнення
- 18.2. Напрямки терапії варикозного розширення вен нижніх кінцівок
- 18.3. Геморой: фактори, що сприяють, симптоми, ступені, класифікація
- 18.4. Шляхи профілактики геморою та напрямки лікування
- 18.5. Фармацевтична опіка при відпуску флеботропних лікарських засобів

Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для декретованого контингенту відвідувачів аптек

- 19.1. Актуальність теми: Демографічна ситуація в світі і Україні
- 19.2. Проблеми лікарської терапії і підходи до фармацевтичної опіки осіб похилого та старечого віку (проблеми комплексної терапії, складності комплайентності)
- 19.3. Основні принципи фармацевтичної опіки в перинатології
- 19.4. Окремі питання застосування певних груп ЛП у вагітних
- 19.5. Принципи вибору лікарської терапії у лактуючих жінок

Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів

- 20.1. Актуальність проблеми глистяних інвазій. Збудники та епідеміологія
- 20.2. Симптоми і синдроми захворювання, принципи діагностики
- 20.3. Основні напрямки терапії
- 20.4. Антигельмінтні препарати - переваги і недоліки
- 20.5. Принципи фармацевтичної опіки

Тема 21. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності

План:

- 21.1. Патологічні стани та фактори, які сприяють розвитку вітамінної недостатності
- 21.2. «Загрозливі» симптоми при вітамінній недостатності, які вимагають втручання лікаря
- 21.3. Напрямки та засоби усунення та профілактики вітамінної недостатності. Алгоритм адресного вибору безрецептурного вітаміновмісного ЛП, лікарської форми та шляху введення.
- 21.4. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних вітаміновмісних ЛП
- 21.5. Ознаки передозування вітамінів, шляхи її профілактики та лікування

Тема 22. Клініко-фармацевтичні аспекти використання антибактеріальних ЛП у клініці внутрішніх хвороб

- 22.1. Актуальність теми та фармакоепідеміологія антибактеріальних засобів
- 22.2. Фактори, що впливають (стримують або сприяють) на розвиток резистентності мікроорганізмів до антибактеріальних препаратів
- 22.3. Напрямки профілактики побічної дії антибактеріальних препаратів та розвитку резистентності мікроорганізмів до них
- 22.4. Фармацевтична опіка хворих при відпуску антибактеріальних препаратів
- 22.5. Роль провізора в запобіганні небажаної дії антибактеріальних засобів та розвитку резистентності мікроорганізмів

Тема 23. Взаємодія ЛП із їжею та алкоголем

- 23.1. Деякі аспекти та головні фактори взаємодії ліків з їжею або алкоголем
- 23.2. Шляхи можливого впливу їжі або алкоголю на фармакологічні властивості ліків
- 23.3. Окремі питання взаємодії певних груп лікарських препаратів з їжею або алкоголем
- 23.4. Шляхи профілактики небажаних наслідків взаємодії
- 23.5. Отруєння алкоголем та напрямки профілактики алкоголізму

7. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах
1	Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	4
2	Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	2
3	Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	4
4	Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	2
5	Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для декретованого контингенту відвідувачів аптек	4
6	Підсумковий модульний контроль	2
Усього годин		18

Плани семінарських занять

Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування болю в спині, суглобах, м'язах; принципи консультативно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування

План:

15.1.1. Фактори, що сприяють розвитку болю в суглобах

15.1.2. «Загрозливі» симптоми болю в суглобах, при яких необхідне втручання лікаря

15.1.3. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛПІ, які застосовуються для симптоматичного лікування болю в суглобах

15.1.4. Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю в суглобах. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із болем в спині та суглобах

15.2.1. Фактори, що сприяють розвитку болю в м'язах

15.2.2. «Загрозливі» симптоми болю в м'язах, при яких необхідне втручання лікаря

15.2.3. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛПІ, які застосовуються для симптоматичного лікування болю в м'язах

15.2.4. Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю в м'язах. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із болем в м'язах

Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування астенії, диссомнії, тривожних станів; принципи консультативно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування

План:

16.1. Основні симптоми порушень діяльності нервової системи, які можна лікувати безрецептурними ЛПІ в межах відповідального самолікування

16.2. «Загрозливі» симптоми, що супроводжують астенії, диссомнії, тривожні стани, при яких необхідне втручання лікаря

16.3. Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії диссомнії, тривожних станів. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із астенією, диссомнією, тривожними станами

16.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛПІ, які застосовуються для симптоматичного лікування астенії, диссомнії, тривожних станів

Тема 17. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування уражень шкіри

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування травматичних, інфекційних та паразитарних уражень шкіри; принципи консультативно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування при ураженнях шкіри

План:

17.1.1. Основні причини та фактори, що сприяють травматичним ураженням шкіри

17.1.2. «Загрозливі» симптоми травматичних уражень шкіри, при яких необхідне втручання лікаря

17.1.3. Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії травматичних уражень шкіри. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із закритими та відкритими поверхневими ранами (порізи, опіки, обмороження)

17.1.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛПІ, які застосовуються для симптоматичного лікування із закритими та відкритими поверхневими ранами (порізи, опіки, обмороження)

17.2.1. Основні причини та фактори, що сприяють інфекційним та паразитарним ураженням шкіри

17.2.2. «Загрозливі» симптоми інфекційних та паразитарних уражень шкіри, при яких необхідне втручання лікаря

17.2.3. Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії інфекційних та паразитарних уражень шкіри. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами герпесу, педикульозу, корости, мікозів

17.2.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛПІ, які застосовуються для симптоматичного лікування інфекційних та паразитарних уражень шкіри

Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів при місцевих розладах кровообігу; принципи консультативно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування при місцевих розладах кровообігу

План:

18.1. Причини та фактори, що сприяють місцевим розладам кровообігу

18.2. Симптоми геморою, хронічної хвороби вен, які можна лікувати безрецептурними ЛПІ в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми геморою, варикозного розширення вен нижніх кінцівок, які вимагають обов'язкового звертання до лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря)

18.3. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛПІ та їх лікарських форм, що використовуються для симптоматичного лікування місцевих розладів кровообігу

18.4. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛПІ для лікування місцевих розладів кровообігу під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для декретованого контингенту відвідувачів аптек

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування порушень самопочуття у декретованого контингенту відвідувачів аптек; принципи консультативно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування у осіб декретованого контингенту

19.1.1. Категорії населення, які потребують особливої уваги під час відповідального самолікування

19.1.2. Анатомо-фізіологічні особливості новонароджених, немовлят, дітей дошкільного та початкового шкільного віку, жінок в період вагітності та лактації

19.1.3. Можливий вплив ЛП на перебіг вагітності, пологів, лактацію.

19.1.4. Особливості і обмеження самолікування у декретованого контингенту. Принципи фармацевтичної опіки новонароджених дітей, вагітних жінок та жінок в період лактації

19.2.1. Анатомо-фізіологічні особливості осіб похилого та літнього віку

19.2.2. Можливий вплив ЛП на стан здоров'я осіб похилого та літнього віку

19.2.3. Проблеми комплаєнтності осіб похилого та літнього віку

19.2.4. Особливості і обмеження самолікування у декретованого контингенту. Принципи фармацевтичної опіки осіб похилого та літнього віку

8. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах
1	Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики	9
2	Тема 2. Клінічна фармація в ревматології	9
3	Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології	9
4	Тема 4. Клінічна фармація в кардіології	15
5	Тема 5. Клінічна фармація в нефрології	9
6	Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології	8
7	Тема 7. Клінічна фармація в гепатології	8
8	Тема 8. Клінічна фармація в гематології	8
9	Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології	8
10	Тема 10. Клінічна фармація в алергології	8
11	Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки	4
12	Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	6
13	Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	6
14	Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови	4
15	Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	—
16	Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	—
17	Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	—
18	Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	—
19	Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для декретованого контингенту відвідувачів аптек	—
20	Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів	—
21	Тема 21. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності	—
22	Тема 22. Клініко-фармацевтичні аспекти використання ЛП у клініці внутрішніх хвороб	—
23	Тема 23. Взаємодія ЛП із їжею та алкоголем	—
24	Підсумковий модульний контроль	7
Усього годин		118

Плани практичних занять

Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики

Ціль заняття: сформувати знання про предмет, мету і завдання клінічної фармації та клінічної фармакології, місце клінічної фармації в системі охорони здоров'я, структуру клінічної фармації її значення для оптимізації лікарської терапії, ролі у професійній діяльності провізора; засвоїти основні дефініції і положення клінічної фармакології; набути навички визначення переваг та недоліків оригінальних та генеричних препаратів, оцінки фармакокінетичних характеристик, складання схеми-плану оцінки ефективності та безпеки лікування, аналізу можливої взаємодії ліків при їх комбінованому призначенні

План:

- 1.1.1. Предмет і завдання клінічної фармації
- 1.1.2. Основні поняття основ клінічної медицини. Медична документація. Методи клінічного обстеження хворих
- 1.1.3. Основні принципи клінічної фармакології. Клінічна фармакокінетика та клінічна фармакодинаміка
- 1.1.4. Взаємодія ліків. Комбіновані препарати
- 1.1.5. Практична робота
- 1.1.6. Підсумкове тестування

- 1.2.1. Побічна дія ліків: класифікація, клінічні прояви, шляхи лікування та профілактики
- 1.2.2. Основні побічні ефекти, характерні для різних груп лікарських препаратів
- 1.2.3. Нормативна база здійснення Фармакологічного нагляду в Україні
- 1.2.4. Практична робота
- 1.2.5. Підсумкове тестування

- 1.3.1. Міжнародна система і правила проведення наукових досліджень лікарських препаратів
- 1.3.2. Принципи вибору виду дослідження і добровольців для клінічної апробації
- 1.3.3. Підходи до оцінки ефективності лікарських препаратів
- 1.3.4. Роль провізора в оцінці безпеки і переносимості лікарських препаратів
- 1.3.5. Практична робота
- 1.3.6. Підсумкове тестування

Тема 2. Клінічна фармація в ревматології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми захворювань опорно-рухової системи; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

- 2.1.1. Симптоми та синдроми захворювань опорно-рухової системи
- 2.1.2. Підходи до лікування захворювань опорно-рухової системи
- 2.1.3. Практична робота
- 2.1.4. Підсумкове тестування

- 2.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування колагенозів
- 2.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків
- 2.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 2.2.4. Підсумкове тестування

- 2.3.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування обмінно-дистрофічних захворювань опорно-рухової системи
- 2.3.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків

- 2.3.3. Практична робота Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 2.3.4. Підсумкове тестування

Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми захворювань дихальної системи; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

- 3.1.1. Симптоми та синдроми захворювань дихальної системи
- 3.1.2. Підходи до лікування захворювань дихальної системи
- 3.1.3. Практична робота
- 3.1.4. Підсумкове тестування

- 3.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування захворювань дихальної системи інфекційного походження
- 3.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків
- 3.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 3.2.4. Підсумкове тестування

- 3.3.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування обструктивних захворювань дихальної системи
- 3.3.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків
- 3.3.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 3.3.4. Підсумкове тестування

Тема 4. Клінічна фармація в кардіології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми захворювань серцево-судинної системи; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

- 4.1.1. Симптоми та синдроми захворювань серцево-судинної системи
- 4.1.2. Підходи до лікування захворювань серцево-судинної системи
- 4.1.3. Практична робота
- 4.1.4. Підсумкове тестування

- 4.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування атеросклерозу
- 4.2.2. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 4.2.3. Підсумкове тестування

- 4.3.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування ІХС
- 4.3.2. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 4.3.3. Підсумкове тестування

- 4.4.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування артеріальної гіпертензії
- 4.4.2. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 4.4.3. Підсумкове тестування

- 4.5.1. Міжнародні рекомендації до лікування хронічної серцевої недостатності
- 4.5.2. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 4.5.3. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків в кардіології
- 4.5.4. Підсумкове тестування

Тема 5. Клінічна фармація в нефрології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми захворювань нирок та сечовидільних шляхів; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

- 5.1.1. Симптоми та синдроми захворювань нирок та сечовидільних шляхів
- 5.1.2. Підходи до лікування захворювань нирок та сечовидільних шляхів
- 5.1.3. Практична робота
- 5.1.4. Підсумкове тестування

5.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування захворювань нирок та сечовидільних шляхів інфекційного походження

- 5.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків
- 5.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 5.2.4. Підсумкове тестування

5.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів для лікування захворювань нирок імунозапального походження, сечокам'яної хвороби

- 5.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків
- 5.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 5.2.4. Підсумкове тестування

Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми захворювань шлунково-кишкового тракту та підшлункової залози; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

6.1.1. Симптоми та синдроми захворювань ШКТ та підшлункової залози

6.1.2. Підходи до лікування захворювань шлунково-кишкового тракту та підшлункової залози. Принципи антихелікобактерної терапії

- 6.1.3. Практична робота
- 6.1.4. Підсумкове тестування

6.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів

- 6.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків
- 6.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань.
- 6.2.4. Підсумкове тестування

Тема 7. Клінічна фармація в гепатології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми захворювань гепатобіліарної системи; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

- 7.1.1. Симптоми та синдроми захворювань гепатобіліарної системи
- 7.1.2. Підходи до лікування захворювань гепатобіліарної системи
- 7.1.3. Практична робота
- 7.1.4. Підсумкове тестування

7.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів

- 7.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків
- 7.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань
- 7.2.4. Підсумкове тестування

Тема 8. Клінічна фармація в гематології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми анемічних станів; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

8.1.1. Симптоми та синдроми захворювань кровотворної системи

8.1.2. Підходи до лікування захворювань анемічних станів

8.1.3. Практична робота

8.1.4. Підсумкове тестування

8.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика залізовмісних лікарських препаратів

8.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків

8.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань

8.2.4. Підсумкове тестування

Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми захворювань щитоподібної залози та цукрового діабету; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

9.1.1. Загальна симптомологія та синдромологія захворювань ендокринної системи

9.1.2. Симптоми та синдроми дифузного токсичного зобу, захворювань гіпофізу і надниркових залоз

9.1.3. Клінічна фармакологія ЛЗ, які застосовуються для лікування дифузного токсичного зобу, захворювань гіпофізу і надниркових залоз

9.1.4. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків

9.1.5. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань.

9.1.6. Підсумкове тестування

9.2.1. Симптоми та синдроми цукрового діабету і його ускладнень

9.2.2. Напрямки лікування цукрового діабету, лікування та профілактики ускладнень

9.2.3. Клінічна фармакологія ЛЗ, які застосовуються для лікування цукрового діабету

9.2.4. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань

9.2.5. Підсумкове тестування

Тема 10. Клінічна фармація в алергології

Ціль заняття: вміти визначати симптоми та синдроми алергійних захворювань реакінового типу; підходи до лікування; необхідні лікарські засоби етіотропного, патогенетичного та симптоматичного спрямування; визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії

План:

10.1.1. Симптоми та синдроми захворювань алергійних захворювань реакінового типу

10.1.2. Підходи до лікування захворювань алергійних захворювань реакінового типу

10.1.3. Практична робота

10.1.4. Підсумкове тестування

10.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика лікарських препаратів

10.2.2. Критерії безпеки та ефективності застосування ліків

10.2.3. Практична робота. Аналіз лікарських призначень. Виконання ситуаційних завдань

10.2.4. Підсумкове тестування

Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки

Ціль заняття: засвоїти загальні принципи визначення можливості відповідального самолікування; послідовність дій провізора при наданні консультативної допомоги відвідувачу аптеки при відповідальному самолікуванні; алгоритм надання інформації щодо лікарського засобу, обраного для відповідального самолікування

План:

11.1.1. Поняття про фармацевтичну опіку. Роль провізора у забезпеченні належної фармацевтичної опіки

11.1.2. Алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування нездужань

11.1.3. Визначення понять «самолікування» і «відповідальне самолікування», «самопомога», «самопрофілактика»

11.1.4. Практична робота (відпрацювання алгоритму визначення можливості відповідального самолікування; вирішення ситуаційних завдань)

11.1.5. Підсумкове тестування

11.2.1. Визначення терміну «ОТС-препарати». Основні ознаки ОТС-препаратів. Критерії, на підставі яких здійснюється розподіл препаратів за категоріями відпуску (рецептурні, безрецептурні)

11.2.2. Визначення понять «генерична заміна», «терапевтична заміна». Доцільність проведення заміни ЛП у процесі лікарської терапії

11.2.3. Поняття «комплаєнс». Роль провізора у забезпеченні комплаєнсу

11.2.4. Практична робота (проведення порівняльної оцінки оригінального і генеричного препаратів; вирішення ситуаційних завдань)

11.2.5. Підсумкове тестування

Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування та профілактики застуди; відпрацювати навички консультаційно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування при застуді та її профілактиці

План:

12.1.1. Основні причини та фактори, що сприяють розвитку болю в горлі та кашлю

12.1.2. «Загрозливі» симптоми, що супроводжують біль в горлі, при яких необхідне втручання лікаря

12.1.3. Напрямки та засоби симптоматичної терапії болю в горлі та кашлю. Алгоритми здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із болем в горлі та кашлем

12.1.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП та їх лікарських форм, які застосовуються для симптоматичного лікування болю в горлі та кашлю

12.1.5. Практична робота (відпрацювання алгоритму фармацевтичної опіки; вирішення ситуаційних завдань)

12.1.6. Підсумкове тестування

12.2.1. Основні причини та фактори, що сприяють розвитку риніту та лихоманки

12.2.2. «Загрозливі» симптоми, що супроводжують риніт та лихоманку, при яких необхідне втручання лікаря

12.2.3. Напрямки та засоби симптоматичної терапії риніту та лихоманки. Алгоритми здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із ринітом та лихоманкою

12.2.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП та їх лікарських форм, які застосовуються для симптоматичного лікування риніту та лихоманки

12.2.5. Практична робота (відпрацювання алгоритму фармацевтичної опіки; вирішення ситуаційних завдань)

12.2.6. Підсумкове тестування

- 12.3.1. Напрямки профілактики застудних захворювань. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта при зверненні
- 12.3.2. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП та їх лікарських форм, які застосовуються для профілактики застуди
- 12.3.3. Переваги та недоліки комплексних протизастудних лікарських препаратів
- 12.3.4. Практична робота (відпрацювання алгоритму фармацевтичної опіки; вирішення ситуаційних завдань)
- 12.3.5. Підсумкове тестування

Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування розладів травлення; відпрацювати навички консультаційно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування при розладах травлення

План:

- 13.1.1. Основні причини та фактори, що сприяють розвитку печії
- 13.1.2. «Загрозливі» симптоми, що супроводжують печію, при яких необхідне втручання лікаря
- 13.1.3. Напрямки та засоби симптоматичної терапії печії. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із печією
- 13.1.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП та їх лікарських форм, які застосовуються для симптоматичного лікування печії
- 13.1.5. Практична робота (відпрацювання алгоритму фармацевтичної опіки; вирішення ситуаційних завдань)
- 13.1.6. Підсумкове тестування

- 13.2.1. Основні причини та фактори, що сприяють розвитку закрепу
- 13.2.2. «Загрозливі» симптоми, що супроводжують закріп, при яких необхідне втручання лікаря
- 13.2.3. Напрямки та засоби симптоматичної терапії закрепу. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із закрепом
- 13.2.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП та їх лікарських форм, які застосовуються для симптоматичного лікування закрепу
- 13.2.5. Практична робота (відпрацювання алгоритму фармацевтичної опіки; вирішення ситуаційних завдань)
- 13.2.6. Підсумкове тестування

- 13.3.1. Основні причини та фактори, що сприяють розвитку діареї, метеоризму, дисбіозу
- 13.3.2. «Загрозливі» симптоми, що супроводжують діарею, метеоризм, дисбіоз, при яких необхідне втручання лікаря
- 13.3.3. Напрямки та засоби симптоматичної терапії діареї, метеоризму, дисбіозу. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із діареєю, метеоризмом, дисбіозом
- 13.3.4. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП та їх лікарських форм, які застосовуються для симптоматичного лікування діареї, метеоризму, дисбіозу
- 13.3.5. Практична робота (відпрацювання алгоритму фармацевтичної опіки; вирішення ситуаційних завдань)
- 13.3.6. Підсумкове тестування

Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови

Ціль заняття: засвоїти алгоритм дій провізора при відпуску безрецептурних препаратів для симптоматичного лікування головного болю; відпрацювати навички консультативно-інформаційної роботи провізора з питань відповідального самолікування при головному болю

План:

15.1.1. Поняття про первинний (мігрень, головний біль напруги) і вторинний (симптоматичної) біль голови. Патологічні стани та захворювання, які супроводжуються болем голови. Фактори, які сприяють розвитку болю голови

15.1.2. «Загрозливі» симптоми при головному болю, при яких необхідне втручання лікаря

15.1.3. Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії головного болю. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із головним болем

15.1.4. Практична робота (відпрацювання алгоритму визначення можливості відповідального самолікування; вирішення ситуаційних завдань)

15.1.5. Підсумкове тестування

15.2.1. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування головного болю

15.2.2. Клініко-фармакологічна характеристика безрецептурних ЛП, які застосовуються для лікування мігрені

15.2.3. Практична робота (відпрацювання алгоритму фармацевтичної опіки; вирішення ситуаційних завдань)

15.2.4. Підсумкове тестування

9. Теми лабораторних занять

Не передбачено.

Завдання для лабораторних робіт

Не передбачено.

10. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах
1	2	3
1	Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики	10
2	Тема 2. Клінічна фармація в ревматології	9
3	Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології	11
4	Тема 4. Клінічна фармація в кардіології	12
5	Тема 5. Клінічна фармація в нефрології	11
6	Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології	10
7	Тема 7. Клінічна фармація в гепатології	10
8	Тема 8. Клінічна фармація в гематології	10
9	Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології	10
10	Тема 10. Клінічна фармація в алергології	10
11	Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки	3
12	Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	2
13	Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	2

1	2	3
14	Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови	3
15	Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	3
16	Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	2
17	Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	2
18	Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	3
19	Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для декретованого контингенту відвідувачів аптек	—
20	Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів	1
21	Тема 21. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності	1
22	Тема 22. Клініко-фармацевтичні аспекти використання ЛП у клініці внутрішніх хвороб	1
	Тема 23. Взаємодія ЛП із їжею та алкоголем	1
23	Підсумковий модульний контроль	11
Усього годин		138

Завдання для самостійної роботи

Основні види медичної документації: лист лікарських призначень. Клініко-фармакологічні проби. Плацебо-ефектори. Негативні плацебо-ефектори як група ризику розвитку побічної дії ЛП. Поняття «якість життя» стосовно до пацієнтів із хронічними захворюваннями та порушеннями самопочуття

Визначення поняття системна склеродермія. Біцилінопрофілактика та біцилінотерапія. Клінічна фармакологія базисних протизапальних ЛП (похідних хіноліну, цитостатиків, препаратів золота), у тому числі ЛП, які пригнічують проліферацію сполучної тканини. ЛП, які впливають на структуру та мінералізацію кісткової тканини

Визначення понять емфізема легенів, плеврит, бронхоектатична хвороба, абсцес легенів. Клінічна фармакологія карбапенемів. Комбіновані ЛП для лікування синдрому бронхообструкції. Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при лікуванні захворювань дихальної системи

Визначення поняття кардіосклероз. Клінічна фармакологія ЛП, які поліпшують мозковий кровообіг; ангіопротекторів і антиоксидантів; ЛП метаболічної дії. Клінічна фармакологія неглікозидних позитивних інотропних агентів. Клінічна фармакологія антиаритмічних ЛП. ЛП, які чинять негативну дію на стан серцево-судинної системи

Хронічний цистит: визначення поняття, симптоми та синдроми, підходи до лікування. Симптоматична артеріальна гіпертензія (ренопаренхіматозна та реноваскулярна): визначення поняття, симптоми та синдроми, підходи до лікування. Клінічна фармакологія гіпоазотемічних засобів.

Визначення поняття гемобластози /гострий лейкоз; хронічний мієлолейкоз; хронічний лімфолейкоз; еритремія/. Клінічна фармакологія ЛП, які стимулюють або пригнічують еритро- і лейкопоез. ЛП, які чинять токсичну дію на стан кровотворної системи.

Клінічна фармакологія ЛП, які підвищують тонус і стимулюють моторику ШКТ (агоністів ацетилхоліну, антагоністів дофамінових рецепторів), а також протиблювотних.

ЛП, які чинять токсичну дію на стан ШКТ і підшлункової залози.

Хронічний панкреатит: симптоми, синдроми. Клінічна фармакологія поліферментних ЛП.

Хронічний холецистит: симптоми та синдроми, підходи до медикаментозного лікування, клінічна фармакологія АБ ЛП, критерії ефективності та безпечності обраного лікування.

Ендемічний зоб, діабетична полінейро- та ангіопатія: клінічні прояви, підходи до медикаментозного лікування, клінічна фармакологія ЛПІ, критерії ефективності та безпечності обраного лікування.

Синдроми лікарської хвороби (синдром Лайелла, Стивенса-Джонсона). Поліпрагмація як причина ускладнень лікарської терапії.

Практичні функції провізора, які необхідні для здійснення опіки (методика збору лікарського анамнезу, розробка плану моніторингу побічної дії ЛПІ, профілактичні заходи щодо можливого прояву побічної дії та інше).

Сучасні лікарські форми для лікування та профілактики застуди, особливості їх використання. Немедикаментозні методи усунення симптомів застуди.

Сучасні лікарські форми для лікування розладів травлення та особливості їх використання. Немедикаментозні методи усунення симптомів розладів травлення.

Сучасні лікарські форми для лікування та профілактики головного болю, особливості їх використання. Немедикаментозні методи усунення головного болю.

Сучасні лікарські форми для лікування та профілактики суглобового та м'язового болю, особливості їх використання. Немедикаментозні методи усунення симптомів суглобового та м'язового болю.

Сучасні лікарські форми для лікування та профілактики астенії, диссомнії, тривожних станів, особливості їх використання. Немедикаментозні методи усунення астенії, диссомнії, тривожних станів.

Сучасні лікарські форми для лікування та профілактики травматичних, інфекційних та паразитарних уражень шкіри, особливості їх використання. Немедикаментозні методи усунення симптомів травматичних, інфекційних та паразитарних уражень шкіри.

Сучасні лікарські форми для лікування та профілактики геморою та хронічної хвороби вен, особливості їх використання. Немедикаментозні методи усунення симптомів геморою та хронічної хвороби вен.

Алгоритм надання провізором належної інформації про ЛПІ під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів при відпуску протигельмінтного ЛПІ.

Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛПІ для усунення та профілактики вітамінної недостатності. Ознаки передозування вітамінів, шляхи її профілактики та лікування.

Клініко-фармацевтичні аспекти використання АБ ЛПІ у клініці внутрішніх хвороб.

Роль провізора та місце фармацевтичної опіки в попередженні небажаної взаємодії ЛПІ із їжею та алкоголем.

11. Індивідуальні завдання

Курсова робота — інформаційних пошук та аналіз літературних даних та складання розгорнутої схеми фармацевтичної опіки лікаря та/або пацієнта при призначенні одного із лікарських препаратів, що зареєстровані в Україні.

Розподіл балів, які отримують студенти:

Розділи курсової роботи														Оформлення	Презентація	Сума
Р- I	Р- II	Р- III	Р- IV	Р- V	Р- VI	Р- VII	Р- VIII	Р- IX	Р- X	Р- XI	Р- XII	Р- XIII	Р- XIV			
3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	6-10	12-20	60-100

12. Методи, методики та технології навчання

У ході викладання дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» використовуються такі :

- методи навчання: словесні (лекція, розповідь, пояснення, бесіда, дискусія тощо), наочні (метод ілюстрацій, метод демонстрацій), практичні методи (тренувальні вправи, практичні роботи, практикуми), евристичний, проблемний, дослідницький, репродуктивний, пояснювально-ілюстративний;
- методики навчання: прямі, проблемні, інтегровані, традиційні та змішані;
- технології навчання: модульні, інформаційні (гіпертекстові), комп'ютерні, інтерактивні (пояснювально-ілюстративні), мультимедійні, ситуаційні, дослідницькі, імітаційні (ігрові), дискусійні.

13. Методи контролю

При оцінюванні знань студентів надається перевага стандартизованому методу контролю – усному опитуванню, письмовому опитуванню, тестуванню та контролю практичних навичок.

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні кожного модулю (залікового кредиту) — 100, в тому числі за поточну навчальну діяльність (поточний контроль) – 60 балів, за результати підсумкового контролю – 40 балів.

Мінімальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні кожного модулю (залікового кредиту) — 60, в тому числі за поточну навчальну діяльність (поточний контроль) – 36 балів, за результати підсумкового контролю – 24 бали.

Поточний контроль включає оцінку теоретичних знань, практичних навичок та самостійну роботу студента і проводиться під час аудиторної роботи.

Контроль аудиторної роботи здійснюється на кожному практичному (семінарському) занятті відповідно конкретним цілям. Включає усне опитування, індивідуальну співбесіду, тестування.

Контроль самостійної роботи оцінює рівень знань, які студенти отримують самостійно під час самопідготовки до занять, а також опрацьовуючи перелік питань, включений до певних модулів. Передбачає включення питань до підсумкового модульного контролю.

Студенти, які за результатами поточної навчальної діяльності набрали мінімум 36 балів, допускаються до підсумкового модульного контролю.

Підсумковий модульний контроль здійснюється по завершенні вивчення модулю. До підсумкового модульного контролю допускаються студенти, які виконали всі види робіт, передбачених навчальною програмою, та при вивченні модулю набрали кількість балів не меншу за мінімальну. Форма проведення підсумкового модульного контролю стандартизована і включає контроль теоретичної підготовки (25 балів) і практичної підготовки (контроль практичних умінь та навичок — 15 балів), у формі тестового колоквиуму і рішення ситуаційних завдань. Максимальна кількість балів підсумкового контролю дорівнює 40.

Підсумковий модульний контроль вважається захищеним, якщо студент набрав не менше 24 балів.

Передбачені додаткові бали за наукову роботу (до 10 балів), а також штрафні бали.

Бали за модуль		
національна оцінка	бали поточного контролю	бали підсумкового контролю
відмінно	54-60	36-40
добре	45-53	30-35
задовільно	36-44	24-29
незадовільно	0-35	0-23

Шкала оцінювання: національна та ECTS
(Європейська система трансферу оцінок.
англ. *European Community Course Credit Transfer System*)

Оцінка А, В, С, D, Е виставляється лише студентам, яким зараховані усі модулі з дисципліни. Кількість балів з дисципліни, яка нарахована студентам, конвертується у 4-бальну шкалу таким чином:

Сума балів за всі види навчальної діяльності		Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	F	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	FX	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка з дисципліни FX, F виставляється студентам, яким не зараховано хоча б один модуль з дисципліни після завершення її вивчення.

Оцінка FX («2») виставляється студентам, які отримали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але не склали модульний підсумковий контроль. Вони мають право на повторне складання підсумкового модульного контролю не більше 2 разів під час зимових канікул та впродовж 2 (додаткових) тижнів після закінчення весняного семестру за графіком, затвердженим ректором.

Студенти, які одержали оцінку F по завершенню вивчення дисципліни (не виконали навчальну програму хоча б одного модулю, або не набрали за поточну навчальну діяльність з модулю мінімальну кількість балів) повинні пройти повторне навчання за індивідуальним навчальним планом.

14. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Оцінка.

15. Схема нарахування та розподіл балів

Поточне опитування, тестування та самостійна робота					Підсумк. контроль	Сума	
M1. Змістовий модуль 1			M1. Змістовий модуль 2		24-40	60-100	
T1	T2	T3	T4	T5			
6-10	6-10	6-10	12-20	6-10			
M2. Змістовий модуль 3					24-40	60-100	
T6	T7	T8	T9	T10			
7,2-12	7,2-12	7,2-12	7,2-12	7,2-12			
M3. Змістовий модуль 4 (1-й цикл)			M3. Змістовий модуль 5 (2-й цикл)		24-40	60-100	
T11	T12	T13	T14	T15-T19			T20-23
3-5	6-10	6-10	3-5	12-20			6-10

16. Методичне забезпечення

Навчально-методичні практикуми та рекомендації

- 1) Клінічна фармація: навч.-метод. практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.А. Зупанець, І.С. Чекман, С.Б. Попов та ін.; під ред. І.А. Зупанця, І.С. Чекмана. — Харків: Видавництво НФаУ, Золоті сторінки, 2009. — 176 с. (Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навч. закладів: лист № 1.4./18-Г-2993 від 31 грудня 2008 р.).
- 2) Клиническая фармация: учеб.-метод. практикум : учеб. пособие для студентов спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» вузов III-IV уров. аккред. / И.А. Зупанец, И.С. Чекман, С.Б. Попов и др. ; под ред. И.А. Зупанца, И.С. Чекмана. — 2-е изд., испр. и доп. — Харьков : Золотые страницы, 2011. — 152 с., ил. (Рекомендовано Министерством образования и науки Украины в качестве учебного пособия для студентов высших учебных заведений, письмо № 1.4 / 18-Г-2993 от 31.12.2008 г.).
- 3) Зупанець І.А. Загальні питання клінічної фармакології: метод. рек. для аудит. роботи студ. / І.А. Зупанець, І.А. Отрішко, Н.П. Безугла, Т.С. Сахарова — Харків : Вид-во НФаУ, 2008. — 28 с.
- 4) Безпека застосування лікарських засобів (побічна дія ліків) : метод. рек. для студентів / І.А. Отрішко, Л.В. Брунь, І.А. Зупанець та ін. — Харків: Вид-во НФаУ, 2007. — 34 с.
- 5) Клінічна фармакологія препаратів метаболічної дії та лікарських засобів, що містять макро- та мікроелементи : метод. рек. для аудит. роботи студ. / І.А. Зупанець, І.А. Отрішко, Н.П. Безугла та ін. — Харків : НФаУ, 2011. — 28 с.
- 6) Безугла Н.П. Клінічна фармація в ревматології : метод. рек. для аудит. роботи студ. / Н.П. Безугла, Т.С. Жулай ; за ред. І.А. Зупанця. — Харків : НФаУ, 2012. — 56 с.
- 7) Зупанець І.А. Клінічна фармація в пульмонології : метод. рек. для аудит. роботи студ. / І.А. Зупанець, В.В. Пропіснова. — Харків : НФаУ, 2012. — 72 с.
- 8) Грінцов Є. Ф. Клінічна фармація в кардіології: Ессенціальна артеріальна гіпертензія. Симптоматичні артеріальні гіпертензії. Антигіпертензивні препарати : метод. рек. для аудит. роботи студ. / Є.Ф. Грінцов, О.О. Тарасенко, О.Г. Колоусова ; за ред. проф. І.А. Зупанця. — Харків : НФаУ, 2013. — 68 с.
- 9) Грінцов Є. Ф. Клінічна фармація в кардіології: Атеросклероз. Ішемічна хвороба серця. Антиангінальні препарати : метод. рек. для аудит. роботи студ. / Є.Ф. Грінцов, О.О. Тарасенко, О.В. Герасименко ; за ред. проф. І. А. Зупанця. — Харків : НФаУ, 2013. — 64 с.
- 10) Клінічна фармація в кардіології: хронічна серцева недостатність : метод. рек. для аудит. роботи студентів / Є. Ф. Грінцов, О. О. Тарасенко, В. А. Мороз та ін.; за ред. І. А. Зупанця. — Х. : НФаУ, 2017. — 40 с.
- 11) Шебеко С.К. Клінічна фармація в нефрології : метод. рек. для аудит. роботи студентів / С. К. Шебеко ; за ред. проф. І. А. Зупанця / пер. з рос. В. В. Пропіснової. — Х. : НФаУ, 2017. — 72 с.
- 12) Пропіснова В. В. Клінічна фармація в гематології : метод. рек. для аудит. роботи студ. / В.В. Пропіснова, С.В. Місюрьова ; за ред. І.А. Зупанця. — Харків : НФаУ, 2013. — 52 с.
- 13) Жулай Т.С. Клінічна фармація в гастроентерології : метод. рек. для аудит. роботи студ. / Т.С. Жулай, С.М. Зімін ; за ред. проф. І.А. Зупанця. — Харків : НФаУ 2014. — 68 с.
- 14) Місюрьова С.В. Клінічна фармація в гепатології : метод. рек. для аудит. роботи студ. / С.В. Місюрьова, О.Г. Колоусова, К.О. Зупанець ; за ред. проф. І.А. Зупанця. — Харків : НФаУ, 2014. — 56 с.
- 15) Герасименко О.В. Клінічна фармація в ендокринології : метод. рек. для аудит. роботи студ. / О.В. Герасименко ; за ред. І.А. Зупанця. — Харків : НФаУ, 2012. — 52 с.
- 16) Семенов А. М. Клінічна фармація в алергології : метод. рек. для аудит. роботи студ. / А.М. Семенов, К. М. Ткаченко ; за ред. проф. І.А. Зупанця. — Харків : НФаУ, 2013. — 60 с.
- 17) Фармацевтична опіка пацієнтів при симптоматичному лікуванні головного болю : метод. рек. для аудит. роботи студ. / Т.С. Сахарова, С.В. Місюрьова, І.А. Отрішко та ін. ; за ред. проф. І.А. Зупанця. — Х. : НФаУ, 2016. — 28 с.

- 18) Зупанец И.А. Введение в клиническую фармацию: основные вопросы клинической фармакологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / И.А. Зупанец, И.А. Отришко, Н.П. Безуглая, Т.С. Сахарова – Харьков : Изд-во НФаУ, 2008. – 28 с.
- 19) Побочное действие лекарств : метод. рек. для студ. / И.А. Отришко, Л.В. Брунь, И.А. Зупанец и др. – Харьков : Изд-во НФаУ, 2007. – 36 с.
- 20) Клиническая фармакология препаратов метаболического действия и лекарственных средств, содержащих макро- и микроэлементы : метод. рек. для аудит. работы студ. / И.А. Зупанец, Н.П. Безуглая, Т.С. Сахарова и др. – Харьков : Изд-во НФаУ, 2008. – 23 с.
- 21) Безуглая Н.П. Клиническая фармация в ревматологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / Н.П. Безуглая, Т.С. Жулай ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 45 с.
- 22) Зупанец И.А. Клиническая фармация в пульмонологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / И.А. Зупанец, В.В. Прописнова. – Харьков : НФаУ, 2011. – 60 с.
- 23) Гринцов Е.Ф. Клиническая фармация в кардиологии. Эссенциальная артериальная гипертензия. Симптоматические артериальные гипертензии. Антигипертензивные препараты : метод. рек. для аудит. работы студ. / Е.Ф. Гринцов, О.А. Тарасенко, О.Г. Колосова ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 56 с.
- 24) Гринцов Е.Ф. Клиническая фармация в кардиологии. Атеросклероз. Ишемическая болезнь сердца. Антиангинальные препараты : метод. рек. для аудит. работы студ. / Е.Ф. Гринцов, О.А. Тарасенко, Е.В. Герасименко ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 52 с.
- 25) Гринцов Е.Ф. Клиническая фармация в кардиологии. Хроническая сердечная недостаточность : метод. рек. для аудит. работы студ. / Е.Ф. Гринцов, О.А. Тарасенко, О.Г. Колоусова, В.А. Мороз ; под ред. И.А. Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2013. – 38 с.
- 26) Шебеко С.К. Клиническая фармация в нефрологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / С.К. Шебеко ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2012. – 60 с.
- 27) Прописнова В.В. Клиническая фармация в гематологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / В.В. Прописнова, С.В. Мисюрева ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2012. – 40 с.
- 28) Зимин С.М. Клиническая фармация в гастроэнтерологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / С.М. Зимин, Т.С. Жулай ; под ред. И.А. Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2012. – 64 с.
- 29) Мисюрева С.В. Клиническая фармация в гепатологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / С.В. Мисюрева, О.Г. Колосова, Е.А. Зупанец ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 38 с.
- 30) Герасименко Е.В. Клиническая фармация в эндокринологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / Е.В. Герасименко ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 40 с.
- 31) Семенов А.Н. Клиническая фармация в аллергологии : метод. рек. для аудит. работы студ. / А.Н. Семенов, Е.М. Ткаченко ; под ред. И.А. Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2012. – 59 с.
- 32) Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов : учеб. пособ. для аудит. работы студ. / И.А. Зупанец, Н.В. Бездетко, С.Б. Попов и др.; под ред. И.А.Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2001. – 24 с.
- 33) Зупанец И.А. Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов для лечения заболеваний органов дыхания (боль в горле, ринит, кашель, лихорадка) / И.А. Зупанец, Н.В. Бездетко, С.Б. Попов, Е.Ф. Гринцов ; под ред. И.А. Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2001. – 28 с.
- 34) Зупанец И.А. Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов для лечения заболеваний органов пищеварения : учеб. пособ. для аудит. работы студ. / И.А. Зупанец, Е.Ф. Гринцов, С.Б. Попов, Н.В. Бездетко. – Харьков : НФаУ, 2001. – 30 с.
- 35) Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов для лечения поражений кожи (порезов, царапин, ожогов, обморожений, акне) : метод. рек. для аудит. работы студ. / И.А. Зупанец, С.Б. Попов, Н.П. Безуглая и др. – Харьков : Изд-во НФаУ, 2003. – 20 с.
- 36) Фармацевтическая опека при отпуске препаратов для лечения болей в мышцах и суставах : метод. рек. для аудит. работы студ. / И.А. Зупанец, С.Б. Попов, Н.П. Безуглая и др. – Харьков : Изд-во НФаУ, 2003. – 24 с.

37) Фармацевтическая опека при симптоматическом лечении головной боли : метод. рек. для аудит. работы студ. / С.В. Мисюрева, И.А. Отришко, Е.А. Зупанец и др. – Харьков : НФаУ, 2014. – 28 с.

Довідники

1) Компендиум 2016 – лекарственные препараты / В.Н. Коваленко, С.В. Сур, И.А. Зупанец и др.; под ред. В.Н. Коваленко. – Киев : Морион, 2016. – 2448 с.

2) Опека пациента в практике врача и провизора. Руководство по применению лекарственных средств : пособие / под ред. И.А. Зупанца, В.П. Черних. – Киев : Украинский медицинский вестник, 2011. – 480 с. (Рекомендовано ПК «Клиническая фармакология и клиническая фармация» МОЗ и НАМН Украины, Протокол № 8 от 21.11.2011г.).

3) Протоколи провизора (фармацевта) / розроб. : В.П. Черних, І.А. Зупанець, М.М. Нестерчук та ін. ; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця, О.М. Ліщишиної. – Х. : Золоті сторінки, 2013. – 192 с. (затверджені наказом МОЗ України № 284).

роздатковий матеріал.

Відеонавчальні матеріали.

- 1) Навчальний фільм «Перший пацієнт».
- 2) Навчальний фільм «Клінічна фармація в пульмонології».
- 3) Навчальний фільм «Клінічна фармація в гепатології».
- 4) Навчальний фільм «Клінічна фармація в ендокринології. Цукровий діабет».
- 5) Навчальний фільм «Клінічна фармація в ендокринології. Йододефіцит».
- 6) Навчальний фільм «Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні кашлю»
- 7) Навчальний фільм-презентація «Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні нежиті (риніту, риносинуситу)»
- 8) Навчальний фільм-презентація «Фармацевтична опіка пацієнта з симптомами захворювань нирок і сечовивідних шляхів»
- 9) Мультимедійні лекції згідно тематичного плану лекцій.

17. Рекомендована література

Основна

1) Зупанец І.А. Фармацевтическая опека : атлас / И.А. Зупанец, В.П. Черных, С.Б. Попов и др. ; под ред. И.А. Зупанца, В.П. Черных. – Киев : Фармацевт Практик, 2007. – 146 с.

2) Клиническая фармация : базов. учеб. ; изд. дораб. и доп. / под ред. В.П. Черных, И.А. Зупанца, И.Г. Купновицкой. – Харьков : НФаУ : Золотые страницы, 2015. – 1056 с.

3) Клінічна фармація : підруч. / І. А. Зупанець, В. П. Черних, І. Г. Купновицька та ін. ; за ред. В. П. Черниха, І. А. Зупанця, І. Г. Купновицької. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2013. – 912 с.

4) Клінічна фармакологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / С.В. Нальотов, І.А. Зупанець, Т.Д. Бахтеева та ін. ; за ред. І.А. Зупанця, С.В. Нальотова, О.П. Вікторова. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2007. – Т. 1. – 348 с. ; Т. 2. – 312 с.

5) Клінічна фармакологія : підручник / О.Я. Бабак, О.М. Біловола, Н.П. Безугла ; за ред. О.Я. Бабака, О.М. Біловола, І.С. Чекмана. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ : Медицина, 2010. – 776 с.

6) Клінічна фармація (фармацевтична опіка) : підруч. для студ. вищ. мед. (фармац.) навч. закл. / І.А. Зупанець, В.П. Черних, Т.С. Сахарова та ін. – Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2011. – 704 с.

7) Клінічна фармація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.А. Зупанець, І.С. Чекман, С.Б. Попов та ін. ; за ред. І.А. Зупанця, І.С. Чекмана. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2009. – 176 с.

8) Клінічні дослідження. Терміни та визначення : довідник / за заг. ред. В.М. Коваленка, І.А. Зупанця. – Харків : Золоті сторінки, 2016. – 340 с.

- 9) *Клінічні лабораторні методи дослідження* / І.А. Зупанець, В.Ф. Москаленко, С.В. Місюрьова та ін. ; за ред. І.А. Зупанця, В.Ф. Москаленка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2001. – 178 с.
- 10) *Основи клінічної медицини : підручник* / М.І. Швед, М.А. Андрейчин, Н.В. Пасеченко та ін. ; за ред. М.І. Шведа. – Тернопіль : ТДМУ, 2008. – 796 с.
- 11) *Основи клінічної медицини: симптоми та синдроми в практичній фармації : навч. посіб.* / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик та ін. ; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця. – Харків : Золоті сторінки, 2010. – 92 с.
- 12) *Основы рационального применения лекарств и фармацевтической опеки в акушерско-гинекологической практике* / А.В. Зайченко, О.И. Шевченко, А.П. Викторов, А.В. Сторчак ; под ред. И.А. Зупанца, О.В. Грищенко. – Харьков : Золотые страницы, 2003. – 204 с.
- 13) *Передерій В.Г. Основи внутрішньої медицини : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл.* / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – Т. 1. – 640 с.
- 14) *Передерій В.Г. Основи внутрішньої медицини : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл.* / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – Т. 2. – 784 с.
- 15) *Передерій В.Г. Основи внутрішньої медицини : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл.* / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2010. – Т. 3. – 1006 с.
- 16) *Протоколи провізора (фармацевта) / розроб.: В.П. Черних, І.А. Зупанець, О.О. Нагорна та ін. ; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця, О.М. Ліщишиної.* – Харків : Золоті сторінки, 2014. – 232 с.
- 17) *Фармацевтична енциклопедія* / за ред. В.П. Черних. – 3-тє вид., переробл. і доп. – Київ : Моріон, 2016. – 1952 с.

Допоміжна

- 1) *Компендиум 2016 – лекарственные препараты* / под ред. В.Н. Коваленко. – Киев : Моріон, 2016. – 2448 с.
- 2) *ОТС^{TM}: ответственное самолечение* / под ред. И.А. Зупанца, И.С. Чекмана. – 6-е изд., перераб. и доп. – Киев : Фармацевт Практик, 2010. – 207 с.
- 3) *Клиническая фармакология : учебник* / под ред. В.Г. Кукеса. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 1056 с.
- 4) *Кукес В.Г. Клиническая фармакология и фармакотерапия* / под ред. В.Г. Кукеса, А.К. Стародубцева. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 840 с.
- 5) *Побочное действие лекарств : учебник-справочник* / С.М. Дроговоз, А.П. Гудзенко, Я.А. Бутко, В.В. Дроговоз. – Харьков : «СИМ», 2010. – 480 с.
- 6) *Рекомендации ЕОК/ЕОА по лечению дислипидемий // Рациональная Фармакотерапия в Кардиологии.* – 2012. – Прил. №1. – С. 2–63.
- 7) *Стандарти якості аптечних послуг. Належна аптечна практика / Міжнар. фармац. федерація (International Pharmaceutical Federation) / за ред. В.Т. Чумака.* – Київ : Моріон, 2009.
- 8) *Фармацевтична опіка : практичний посібник* / І. Зупанець, В. Черних, С. Попов та ін. ; за ред. І. Зупанця, В. Черниха. – Київ : Фармацевт Практик, 2016. – 208 с.
- 9) *Фармацевтичні та медико-біологічні аспекти ліків : навч. посіб.* / за ред. І.М. Перцева. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 728 с.
- 10) *Rx index – довідник еквівалентності лікарських засобів.* – Київ : Фармацевт Практик, 2016. – 848 с.
- 11) *British Medical Association. New Guide to Medicines and Drugs.* – 9th ed. – London : Dorling Kindersley, 2015. – 512 p.
- 12) *Brunton, L.L. Goodman & Gilman's. The Pharmacological Basis of Therapeutics* / L.L. Brunton, J.S. Lazo, K.L. Parker. – New York : McGraw-Hill Medical, 2006. – 2021 p.
- 13) *Clinical Pharmacy and Therapeutics.* – 5th ed. / Eds Roger Walker and Cate Whittlesea. – London : Churchill Livingstone, 2012. – 998 p.
- 14) *Current Medical Diagnosis and Treatment* / S.J. McPhee, M.A. Papadakis, M. Lawrence et al. ; ed. by M. Lawrence. – New York : McGraw-Hill Medical, 2008. – 1672 p.
- 15) *Harrison's Principles of Internal Medicine* / A.S. Fauci, E. Braunwald, D.L. Kasper et al. – New York : McGraw-Hill Medical, 2008. – 2754 p.

16) *Koda-Kimble & Young's Applied Therapeutics : The Clinical Use Of Drugs* / ed. by B.K. Alldredge, R.L. Corelli, M.E. Ernst et al. – 10th ed. – New York : Wolters Kluwer ; Lippincott Williams & Wilkins, 2013. – 2560 p.

17) *Standards of Medical Care in Diabetes-2015 : Summary of Revisions // Diabetes Care.* – January 2015. – Vol. 38, Suppl. 1. – 93 p.

18) *Symptoms in the Pharmacy : A Guide to the Management of Common Illness.* – 7th ed. / Ed. A. Blenkinsopp, P. Paxton and J. Blenkinsopp. – Oxford : John Wiley & Sons Ltd, 2014. – 384 p.

19) *Textbook of Therapeutics : Drug and Disease Management* / ed. by R.A. Helms. – 9th ed. – Philadelphia : Williams & Wilkins, 2009. – 3000 p.

18. Інформаційні ресурси, у т.ч. в мережі Інтернет

1) *Накази МОЗ України. База стандартів медичної допомоги в Україні* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/register_standardsofmedicalaid/. – Назва з екрану.

2) *Новости медицины и фармации: Последипломное образование online* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mif-ua.com/education/symposiums>. – Название с экрана.

3) *2013 ESH/ESC Guidelines for the management of arterial hypertension* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eshonline.org/guidelines/arterialhypertension/arterial-hypertension-guidelines>. – Назва з екрану.

4) *Management of Helicobacter pylori infection – the Maastricht IV/ Florence Consensus Report : Guidelines* [Електронний ресурс] / P. Malfertheiner F. Megraud, C.A O'Morain et al. // *Gut.* – 2012. – Vol. 61, 5. – P. 646–664. – Режим доступу : <http://gut.bmj.com/content/61/5/646.long>. – Назва з екрану.

Електронні видання навчального призначення.

1) *Клінічна фармація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.А. Зупанець, І.С. Чекман, С.Б. Попов та ін. ; під ред. І.А. Зупанця, І.С. Чекмана.* — Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2009. – 176 с.

2) *Основи клінічної медицини: симптоми і синдроми в практичній фармації: навч. посібник / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик та ін.; за ред. І.А. Зупанця, В.П. Черниха.* – Х.: Вид-во НФаУ: Золоті сторінки, 2010. – 128 с.

Глобальна мережа Internet.

1) Робочі програми, календарні плани, завдання для самостійної роботи, вимоги до виконання курсової роботи на сайті кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації – <http://clinpharm.nuph.edu.ua/servise/klinicheskaya-farmaciya-i-farmaceuticheskaya-opeka>

2) Лекції з дисципліни «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» на сайті кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації – <http://clinpharm.nuph.edu.ua/article/lekcii-po-kffo>.

3) Мультимедійні лекції, електронні посібники з гіперпосиланнями на сайті Центру дистанційних технологій навчання НФаУ – <http://www.pharmel.kharkiv.edu>, кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації.

4) Тести до проміжних та підсумкових модульних контролів, до ліцензованого іспиту КРОК-2 на сайті Центру дистанційних технологій навчання НФаУ – <http://krok.nuph.edu.ua/moodle30/enrol/index.php?id=43>, кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації <http://clinpharm.nuph.edu.ua/servise/krok-2-farmaciya>.